

ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Ι.Θ.Μάζης

ΟΡ98.12

“ Les islamistes doivent une grande partie de l' influence qu' ils exercent dans l' ensemble des pays musulmans aux moyens financiers que leur donne la dynastie seoudienne depuis l' époque ou il lui importait de contrer les theses nasseriennes de l' unite arabe par l' exaltation d' un projet plus flou et plus lointain, donc moins dangereux, celui de l' unification de tous les Musulmans [...]. Donc le financement par l' Arabie Seoudite des mouvements fondamentalistes [...], aide amorcée dans les années 70 [...] avec l' aval des Etats Unis pour lesquels il s' agissait d' un antidote a la subversion communiste”

Yves Lacoste, Dictionnaire Geopolitique des Etats, σ. 54.

« The distribution of cultures in the world reflects the distribution of power. Trade may or may not follow the flag, but culture almost always follows the power».
S.P. Huntington, *ibid.*, σ.σ. 91.

ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ.

1. Ισλαμικές επενδύσεις και 'ευσεβή' χρηματοπιστωτικά και πολιτικά διαπλεκόμενα κυκλώματα στην Τουρκία.

Τον Ιούνιο του 1989¹, ο Πρίγκηψ Μωχάμεντ αλ-Φευζάλ (Σ. Αραβία), Πρόεδρος της Faical Finance Institution (F.F.I) τουρκικής θυγατρικής της Dar al-Mal al-Islami εδήλωσε ότι: « η Τουρκία δεν μπορεί να συνεχίζει επί μακρόν να διαδραματίζει έναν διπλό ρόλο. Πρέπει να αποφασίσει ή να εξελιχθεί σε ηγέτιδα δύναμη του μουσουλμανικού κόσμου ή να συνδεθεί με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα».

Παρομοίας μορφής δηλώσεις και αντιλήψεις δημιουργούν ανησυχίες στους "καλούς" Τούρκους κεμαλιστές, αλλά και στο στρατιωτικό κατεστημένο της γείτονος. Και αυτό διότι, έτσι πείθονται για το ότι οι οικονομικές σχέσεις της Τουρκίας με τον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο θα έθεταν σε κίνδυνο, κάποτε, τις κεμαλικές αρχές του σύγχρονου κοσμικού τουρκικού κράτους. Η περίπτωση του κεμαλιστή δημοσιογράφου Uğur Mumcu, ο οποίος αφού δημοσίευσε δύο μελέτες του² για τις σχέσεις των "κεφαλαίων του Αλλάχ" με ισλαμικούς κύκλους στη γείτονα εδολοφονήθη το 1993, ενισχύει του φόβους αυτούς.

Βλέποντας, όμως, τα πράγματα από την αρχή, εντοπίζουμε τη διείσδυση των πρώτων ισλαμικών (σαουδαραβικής, κυρίως προελεύσεως) κεφαλαίων κατά την περίοδο της δεκαετίας του 1980, περίοδο του πραξικοπήματος και αμέσως μετά της πρωθυπουργίας και προεδρίας Οζάλ, η οποία και χαρακτηρίζεται από ένα γενικότερο κλίμα χαλαρώσεως αναφορικά με τις πιέσεις των θρησκευτικών στοιχείων στην Τουρκία. Χαρακτηρίζετο, όμως και από τη διάθεση για ενίσχυση των ξένων επενδύσεων στην Τουρκία αλλά και για φιλελευθεροποίηση των χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1970, μετά από σειρά ετών με σημαντικά βεβαρυμένο το ισοζύγιο πληρωμών της, η Τουρκία 'άνοιξε' την αγορά της στην διεθνή οικονομία, όπως το είχε πράξει άλλωστε και η Αίγυπτος το 1974. η μεταρρυθμίσεις που έγιναν από τον Τ. Οζάλ έτυχαν της Διεθνούς Τραπεζής διότι προσπαθούσαν να αναιρέσουν τους λόγους που οδήγησαν στις δύο παγίδες των οικονομικών των υπό ανάπτυξη χωρών: το μεγάλο εξωτερικό χρέος και τα τεράστια ελλείμματα του προϋπολογισμού.

Αρχικώς, οι πρώτες προσπάθειες που έγιναν με σκοπό την επίτευξη της επαναδιευθετήσεως του αναπτυξιακού προσανατολισμού της τουρκικής οικονομίας οδήγησαν σε χρηματο-οικονομικό χάος. Τον Ιούλιο του 1981, όταν η Κεντρική Τράπεζα απελευθέρωσε τα επιτόκια των προθεσμιακών

¹ *Milliyet*, 3 Ιουνίου 1989.

² Mumcu, U., Rabita, Tekin Yay., Κωνσταντινούπολη, 1987, και ακόμη του ίδιου: *Tarikat, Siyaset, Ticaret Yay*, Κωνσταντινούπολη, 1988.

καταθέσεων με σκοπό να κινητοποιήσει τον αντίστοιχο τομέα, οι μεγάλες εμπορικές τράπεζες αντέδρασαν ως καρτέλ με σκοπό να περιορίσουν την άνοδο αυτή. Ενώ ο πληθωρισμός ανήρχετο το 1981, τα επιτόκια έφθναν σε αρνητικό επίπεδο και οι επίσημοι διαμεσολαβητές, δηλ. οι χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, ανεκάλυπταν χρηματοοικονομικά προϊόντα και μέσα τα οποία υπόσχοντο καλύτερα επιτόκια από τα υπάρχοντα στην αγορά.

Δυστυχώς, το 1982 οι περισσότερες εξ αυτών των εταιρειών κατεστράφησαν και ο Τουργκούτ Οζάλ, ως οικονομικός εγκέφαλος του στρατιωτικού καθεστώτος εθεωρήθη ο κατ' εξοχήν υπεύθυνος και απεπέμφθη. Σύντομα όμως επανήλθε στην εξουσία και μεταξύ άλλων, φιλοϊσλαμικών του ενεργειών, έθεσε και τα θεμέλια του τουρκικού ισλαμικού χρηματοπιστωτικού συστήματος. Από αυτήν την άποψη αξίζει να εξετασθεί ιδιαίτέρως, η οζαλική περίοδος για να αποδειχθεί η σημασία της στις εξελίξεις που τελικώς έφεραν τον κ. Ερμπακάν στην εξουσία.

Την περίοδο αυτή η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας επεδίδετο σε μία ηράκλεια κανονιστική προσπάθεια στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Μία από τις πρώτες ενέργειες του Οζάλ αυτήν την περίοδο ήταν και η υπογραφή ενός διατάγματος το οποίο είχε προετοιμάσει όταν ήταν ακόμη υπουργός των οικονομικών της Χούντας και το οποίο προέβλεπε τη δυνατότητα δημιουργίας 'Ειδικών Χρηματοπιστωτικών Εταιρειών'³ οι οποίες ήταν το άλλο όνομα των

³ Οι λειτουργίες των ισλαμικών τραπεζών ή των "Ειδικών Χρηματοπιστωτικών Οίκων" της Τουρκίας διέπονται από αυστηρούς και λεπτομερείς κανόνες του Υπουργικού Συμβουλίου, της υποδιευθύνσεως του Δημοσίου Ταμείου και Εξωτερικού Εμπορίου της Κεντρικής Τραπεζής. Οι κανόνες αναφέρουν λεπτομερώς τη λειτουργία, τους στόχους, τις διοικητικές δομές και την προμήθεια στο κεφάλαιο των 'Ειδικών Χρηματοπιστωτικών Οίκων' όμως πουθενά δεν αναφέρονται οι λέξεις "Ισλάμ" και "Σαρία" (Seriat). Αυτό φαίνεται ότι είναι μια ένδειξη των αρχών να αποφύγουν μια ανοικτή σύγκρουση του κοσμικού Συντάγματος.

Η απόφαση να επιτραπεί η λειτουργία των ισλαμικών τραπεζών περιεχόταν στο Διάταγμα Αρ. 83/7506 της 16 Δεκεμβρίου 1983, εδημοσιεύθη στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Αρ. 18256 της 19 Δεκεμβρίου 1983 και εξεδόθη λίγο μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Οζάλ. Το Διάταγμα περιέχει 17 άρθρα και ασχολείται με "τις μεθόδους και διαδικασίες των Ειδικών Χρηματοπιστωτικών Οίκων, τις δραστηριότητες και την εκκαθάρισή τους υπό τη προστασία του νομισματικού νόμου για την αξία του συναλλάγματος αρ. 1567 και αρ. διατάγματος 70 που αφορά στις Τράπεζες".

Περιεκτικοί κανόνες και κανονισμοί εξεδόθησαν από την υποδιεύθυνση του Δημοσίου Ταμείου και εξωτερικού Εμπορίου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αρ. 18232 της 25 Φεβρουαρίου 1984. τριάντα πέντε άρθρα καλύπτουν "την ιδρυτική δομή, λειτουργία και εκκαθάριση των Ειδικών Χρηματοπιστωτικών Οίκων". Το άρθρο 3 αναφέρει ότι το ελάχιστο απαιτούμενο κεφάλαιο για την ίδρυση ενός χρηματοπιστωτικού οίκου είναι 5 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες και ότι πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον εκατό μέτοχοι. Οι μέτοχοι από το εξωτερικό δηλώνουν το κεφάλαιο τους σε συνάλλαγμα. Άλλοι κανονισμοί αναφέρουν ότι κάθε πιστοποιητικό μετοχών θα έχει ονομαστική αξία 100.000 τουρκικών λιρών και το διοικητικό συμβούλιο αυτών των Οίκων θα αποτελεί από επτά μέλη. Τα άρθρα 15 έως 24 ασχολούνται με τα δύο είδη λογαριασμών που μπορούν να προσφέρουν οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι: "τρέχοντες λογαριασμούς" και "συμμετοχικούς λογαριασμούς" (λογαριασμούς καταθέσεων). Τα εν λόγω άρθρα περιγράφουν τον τρόπο λειτουργίας που πρέπει να ακολουθείται για τη διαχείριση των λογαριασμών αυτών και δίδουν παραδείγματα υπολογισμού των κερδών και των ζημιών.

Η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας εξέδωσε επίσης κανόνες για τους χρηματοπιστωτικούς οίκους που αναφέρονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αρ. 18348 της 21 Μαρτίου 1984.

ισλαμικών Τραπεζών. Είναι λοιπόν γεγονός, ότι η κίνηση αυτή του Οζάλ δεν ήταν μια τυχαία κίνηση προσελκύσεως επενδύσεων και μάλιστα στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Συνδυασμένη με την γενικότερη φιλοϊσλαμική πολιτική του Οζάλ, μας βοηθά να εξαγάγουμε σημαντικά συμπεράσματα για τα βαθύτερα αίτια που λειτούργησαν ώστε να ληφθεί η απόφαση αυτή.

Μέχρι το 1986, ο αραβομουσουλμανικός κόσμος συνέβαλε τα μέγιστα στις επιτυχίες των οικονομικών μεταρρυθμίσεων του Οζάλ. Η νέα στρατηγική εξαγωγών της Τουρκίας βρήκε σημαντικό έδαφος, κυρίως, προς την κατεύθυνση των χωρών του Κόλπου και ο κατασκευαστικός τομέας, κυρίως αυτός των πετρελαιαγωγών, προσέφερε σημαντική αύξηση των θέσεων εργασίας που ενίσχυσαν την οικονομική ανάπτυξη στην Τουρκία, συνεπικουρόντος φυσικά και του μεταναστευτικού συναλλάγματος.

Τα τρία τέταρτα της αναπτύξεως των τουρκικών εξαγωγών το 1981 και 1982 οφείλονται στην αύξηση των τουρκικών εξαγωγών προς τις μουσουλμανικές χώρες και κυρίως το Ιράν, το Ιράκ και τη Σ. Αραβία.

Άλλωστε, η ανισοροπία στο εμπορικό ισοζύγιο εμειώθη σημαντικά βοηθώντας και του πετρελαϊκού boom το οποίο κατηύθυνε σημαντικό μέρος των πετροδολλαρίων των αραβικών χωρών προς την Τουρκία μέσω των αναλόγων εισαγωγών των χωρών αυτών.

Το 1989, παρά το ενδιαφέρον για αύξηση των εξαγωγών της προς τη Ε.Σ.Σ.Δ. που επεδείκνυε η Τουρκία, οι χώρες της Μ. Ανατολής κατελάμβαναν το διπλάσιο ποσοστό σε σχέση με αυτές προς τη Σοβιετική Ένωση⁴. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η εγκατάσταση των αραβο-ισλαμικών κεφαλαίων, με τις οικονομικές αλλά και πολιτικές τους προεκτάσεις, αποδεικνύεται ιδιαίτερως σημαντική για το μέλλον της Τουρκίας.

Η καθοδική, όμως πορεία των αραβο-ισλαμικών επενδύσεων και χρηματοπιστωτικών εισροών στην Τουρκία, στο διάστημα 1989-1990, δεν φαίνεται να καθησυχάζει το κεμαλικό κατεστημένο, το οποίο δεν είχε, επί πλέον, επί Οζάλ, την ίδια ελευθερία χειρισμών, όπως σε προηγούμενες εποχές.

υπάρχουν 18 άρθρα που αναφέρονται στις "προϋποθέσεις" για την αίτηση και έκδοση αδειών για την εγκατάσταση και έναρξη λειτουργιών από τους Ειδικούς Χρηματοπιστωτικούς Οίκους" κα περιγράφουν γενικά μερικές από τις δραστηριότητές τους.

Η άδεια εγκαταστάσεως ενός χρηματοπιστωτικού οίκου πρέπει να εξασφαλίζεται από την Κεντρική Τράπεζα και το Υπουργικό Συμβούλιο. Μάλλον η Κεντρική Τράπεζα εξετάζει προσεκτικά πρώτη την αίτηση και έπειτα εισηγείται την αποδοχή ή απόρριψη στο Υπουργικό Συμβούλιο το οποίο και τελικά εκδίδει την άδεια λειτουργίας.

Η Κεντρική Τράπεζα ορίζει το ποσοστό αποθεματικού και ρευστότητας που διαφέρουν από τις εμπορικές τράπεζες που χρησιμοποιούν το *riba*. Σήμερα ένα συνολικό 10% όλων των ποσών στους τρέχοντες λογαριασμούς και 1% των ποσών στους λογαριασμούς κερδών και ζημιών πρέπει να κατατίθεται στην Κεντρική Τράπεζα. Δεν υπάρχει επιτόκιο για αυτές τις καταθέσεις. Οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι θα πρέπει να κρατούν ένα πρόσθετο 10% της αξίας των τρεχόντων λογαριασμών τους σε ρευστό. Η Κεντρική Τράπεζα είναι επίσης υπεύθυνη για το λογιστικό έλεγχο όλων των λογαριασμών και λειτουργιών των χρηματοπιστωτικών οίκων.

⁴ F.M.I., *Direction of Trade Statistics yearbook*, Washington, 1990, σ. 391, όπως και Deik Bulletin, *Foreign Economic Relations Board*, (ετήσιο), 1990.

Εξηγούμεθα: το έτος 1990, η TUSIAD (Ένωση Τούρκων Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών) ανακοίνωνε υπερήφανα ότι «διαρκούσης της περιόδου 1980-1989, το σύνολο των ξένων κεφαλαίων τα οποία εισήλθαν στη Τουρκία ήταν είκοσι φορές ανώτερο από αυτό των εικοσιεννέα προηγούμενων ετών (1950-1979)», περίοδο πριν το “άνοιγμα” της τουρκικής οικονομίας προς το διεθνή οικονομικό χώρο.

Κατά τα άλλα, τα αραβο-ισλαμικά κεφάλαια δεν εκπροσωπούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό, αλλά δεν έπαυαν να αποτελούν υπολογίσιμο και σημαντικό οικονομικό συντελεστή λόγω της “εσωτερικής τους συνοχής”, η οποία οφείλετο στον κοινό θρησκευτικό τους χαρακτήρα, και των, αναποφεύκτων, πολιτικών τους συνδηλώσεων. Π.χ. τα “κεφάλαια του Αλλάχ” το 1989, ανήρχοντο σε ποσοστό 17% του συνόλου των εισαχθέντων, στην τουρκική οικονομία, κεφαλαίων ενώ το 1990, παρά τη μείωσή τους δεν παύουν να εκπροσωπούν ένα σημαντικό ποσοστό επί του συνόλου των εισαχθέντων κεφαλαίων, το οποίο ανέρχεται σε 10%. Το ποσοστό αυτό κατατάσσει τα εισαχθέντα από τη Μ. Ανατολή (συμπεριλαμβανομένων και του Ιράν και του Πακιστάν) κεφάλαια πέμπτα κατά σειράν μετά από αυτά της Μ. Βρετανίας, της Ελβετίας⁵, της Γερμανίας και της Ολλανδίας.

Οι Τούρκοι “ανησυχούντες” κεμαλιστές, θεωρούν πως για τους προαναφερθέντες λόγους τα κεφάλαια αυτά μπορούν να λάβουν ανατρεπτικό χαρακτήρα και μάλιστα για ένα ακόμη λόγο: τα “κεφάλαια του Αλλάχ” στοχεύουν απ’ευθείας τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και μέσω αυτών, μπορούν να ασκήσουν πολύ μεγαλύτερες επιρροές από το εάν εκινούντο μέσω “εμπράγματος” επενδύσεων, όπως είναι τα βιομηχανικά ή τα ξενοδοχειακά συγκροτήματα.

Είναι απολύτως απαραίτητο να γίνει μία λεπτομερέστερη ανάλυση των διαπλεκόμενων συμφερόντων μεταξύ Ισλαμικών Τραπεζών-Επιχειρήσεων και πολιτικών, ιδιαίτερα μετά το ατύχημα του Σουσουρλούκ, αλλά, και μία σύντομη εξέταση των στοιχείων του κυκλώματος κατά την δεκαετία του 1980, θα μας έδιδε μερικές εξηγήσεις σε ό,τι αφορά στα πολιτικά του τότε Προέδρου Οζάλ. Π.χ., το 1981, ενώ ο Τουργκούτ ήταν στρατιωτικός σύμβουλος της τουρκικής χούντας, ο αδελφός του Κορκούτ τον ώθησε να θέσει τα θεμέλια των νέων ισλαμικών χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων. Το 1983, με την έλευση του στην εξουσία και μετά παρέλευση μόλις μιας εβδομάδος, υπέγραψε το σχετικό διάταγμα. Η εξήγηση της σπουδής αυτής δίδεται από το γεγονός ότι ο Οζάλ εστήριζε την ενότητα του κόμματός του στο δίκτυο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και μάλιστα ισλαμικού χαρακτήρα. Αυτό γίνεται, επίσης, κατανοητό από το γεγονός ότι το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας (ANAP) αποτελείτο από ένα συνονθύλευμα φιλελευθέρων και συντηρητικών, οι οποίοι είχαν διασυνδέσεις με σύγχρονα δερβισικά Τάγματα, νεοφασιστών και ριζοσπαστών ισλαμιστών οι οποίοι εστεγάζοντο

⁵ Τα κεφάλαια εξ Ελβετίας, όπως και αυτά από Μ. Βρετανία δεν είναι “αποστειρωμένα” από την ισλαμική συμμετοχή, κάθε άλλο μάλιστα.

στο ANAP προερχόμενοι, όμως, από ριζοσπαστικά κόμματα τα οποία είχαν τεθεί υπό απαγόρευση από τη στρατιωτική Χούντα.

Όταν μειώθηκε η πίεση των στρατιωτικών επί της ηγέτιδος πολιτικής τάξεως, το ANAP έπρεπε να αντιμετωπίσει ένα σημαντικότερο εκλογικό ανταγωνισμό που το οδήγησε, στις εκλογές του 1987, στο μειωμένο ποσοστό του 36%. Παρ' όλα, όμως, αυτά, λόγω του ισχύοντος εκλογικού νόμου, το ANAP κατάφερε να έχει μια άνετη πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο, γεγονός που το κατέστησε μάλλον μαλθακό. Το αποτέλεσμα ήταν να χάσει αρκετούς πόντους από την πολιτική του δύναμη κατά τις επόμενες αναμετρήσεις, π.χ. τις δημοτικές εκλογές. Τότε, έγινε αισθητό το ότι τα διαπλεκόμενα επιχειρηματικά συμφέροντα, απετέλεσαν κατά τη φάση αυτή τον ισχυρότερο λόγο διατηρήσεως της ενότητας στο ANAP. Άλλωστε παρά το ότι, αυξάνετο η δυσaréσκεια του επιχειρηματικού κόσμου για την πολιτική της κυβερνήσεως του κατά τη περίοδο 1988-89, ο Οζάλ κατάφερε να επιβιώνει ως Πρωθυπουργός, λόγω της αμερίστου στηρίξεως που του παρείχε το μεγάλο κεφάλαιο το οποίο συμφωνούσε απολύτως με την πολιτική φιλελευθεροποιήσεως που εκείνος ηκολούθη⁶. Το ζήτημα όμως ετίθετο επίσης, και αναφορικός με τη λαϊκή υποστήριξη προς το ANAP, η οποία είχε σχεδόν υποδιπλασιασθεί με τάσεις μειώσεως. Τότε, ο Οζάλ απευθύνθη προς τα ισλαμικά δίκτυα τα οποία του ήσαν απαραίτητα για να στηρίξει τα νέα του προεδρικά καθήκοντα συμφώνως προς το αντίστοιχο γαλλικό πρότυπο.

Η κατάσταση ήτο δυσχερεστέρα για τον Οζάλ, όταν κατά την περίοδο της προεδρίας του έπρεπε να χειρισθεί το λεπτότατο ζήτημα της κρίσεως του Κόλπου. Εκεί, οι προγενέστερες, πολιτικές "επενδύσεις" του στο ισλαμικό τραπεζικό σύστημα απεδείχθησαν, πραγματικά, πολύτιμες όπως θα δείξουμε παρακάτω.

Την περίοδο της κρίσεως του Κόλπου, οι μουσουλμάνοι στην Τουρκία διεχωρίσθησαν σ τα δύο" σε ένα μέρος το οποίο υποστήριζε "το μεγάλο κεφάλαιο και την Αμερική" και σε ένα άλλο το οποίο στήριζε τις ιρανικές απόψεις και θεωρούσε ότι έπρεπε να συμπαρασταθεί στο Ιράκ και να στραφεί εναντίον του "σιωνιστικού αμερικανο-σαουδαραβικού στρατοπέδου". Μεταξύ των τελευταίων υπήρξαν το Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας και τα νακσιμπεντικά Τάγματα.

Και παρ' όλα αυτά ο Οζάλ, στις 5 Δεκεμβρίου 1990, καταφέρνει να κερδίσει στο κοινοβούλιο την αποδοχή της φιλοδυτικής πολιτικής του. Οι, ισλαμιστικών τάσεων, βουλευτές στήριξαν εμφανώς τον Πρόεδρο, ενώ ο Κορκούτ Οζάλ, στις αμέσως επόμενες μέρες προσπάθησε να ενισχύσει τη θέση του και να επιβεβαιώσει την "νομιμοφροσύνη" του μεταξύ των ισλαμιστικών πυρήνων, χρησιμοποιώντας, φυσικά, τα οφίκια του στο ισλαμικό τραπεζικό δίκτυο. Π.χ. οργάνωσε ιδιωτικές συναντήσεις όπου συμμετείχαν οι: Eymen Torbas- της Torbas Family Group- του οποίου συγγενής είναι ο διευθυντής της Al-Baraka και ο Salih Ozcan, ο οποίος διευθύνει το F.F.I. και έχει στενές διασυνδέσεις

⁶ *Economik Bulten Rehber*, «Sabanci Support for Ozal», 17-23 Ιουλίου, 1989.

με την Διεθνή Μουσουλμανική Λέγκα η οποία εδρεύει στη Σ. Αραβία. Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, το πορτρέτο του Κορκούτ Οζάλ εμφανίζετο διαρκώς σε αφίσες των διαφόρων οργανώσεων ισλαμικών τάσεων⁷.

Η ανταπόδοση από πλευράς Οζάλ, προς τους ισλαμιστικούς αυτούς κύκλους περιελάμβανε αύξηση των υποτροφιών για τα θρησκευτικά σχολεία, ευρεία προπαγάνδα υπέρ της Τουρκο-Ισλαμικής Συνθέσεως (T.I.S.), και περισσότερες τηλεοπτικές εκπομπές όπου, όπως ανέφερε, ο δολοφονηθείς Τούρκος δημοσιογράφος Mumcu⁸, μεταδόθηκε ένα ντοκιμαντέρ με θέμα τη μάχη της Καλλίπολης από όπου έλλειπε παντελώς...ο Κεμάλ Ατατούρκ!

Όπως αναφέρει ο Clement Henry Moore⁹, "ο τουρκικός αυταρχισμός βασίζεται σε τρεις πυλώνες: στον στρατό, στην κρατική γραφειοκρατία και στο μεγάλο κεφάλαιο. Η συμβίωση μεταξύ του τελευταίου και του κράτους, διευκολύνετο από τις ολιγοπωλιακές δομές των περισσότερων δραστηριοτήτων-συμπεριλαμβανομένων και των τραπεζικών-οι οποίες υπό τον έλεγχο ενός μικρού αριθμού πολυτομεακών Holdings. Είναι αλήθεια ότι τα Holdings αυτά επιδίδονται σε ένα θανάσιμο, μεταξύ τους, ανταγωνισμό, αλλά παρ'όλα αυτά, αυτή η ολιγοπωλιακή κατάσταση διευκόλυνε τον οικονομικό συντονισμό και τον πολιτικό έλεγχο από κρατικής πλευράς"¹⁰. Όταν οι στρατιωτικοί, ανελάμβανον τη διακυβέρνηση της χώρας, οι στενές σχέσεις μεταξύ των στρατηγών και των ολιγοπωλίων αυτών, βοηθούσαν, πιθανώς, στη επίλυση των κρίσεων.

Δεν μπορούμε όμως παρά να δεχθούμε ότι η πολιτική αυτή του Οζάλ, η οποία χρησιμοποίησε το ισλαμικό στοιχείο, αφενός μεν για να κρατηθεί στην εξουσία, και αφετέρου για να πλήξει το κομμουνιστικό κόμμα, βοήθησε τα μάλλα στην άνοδο του Ρεφάχ στην εξουσία

Άλλωστε, αυτό το άνοιγμα της, μέχρι τότε κλειστής στον εαυτό της τουρκικής οικονομίας, προκάλεσε μια αύξηση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Το Ρεφαχ, απετέλεσε "καταφύγιο ελπίδος" για τις φτωχές λαϊκές μάζες λόγω της πολιτικής των παροχών (θρησκευτική δωρεάν παιδεία, στοιχειώδης υγειονομική περίθαλψη, κ.τ.λ.) και ήταν φυσικό να απολαύσει τους καρπούς αυτής της πολιτικής του.

⁷ Zaman, 27 Φεβρουαρίου 1991.

⁸ Πρβλ. Mumcu, ibid, 1988.

⁹ Moore, C. H., "L'ouverture Turque aux capitaux de l'Islam", in La Nouvelle Dynamique au Moyen Orient, E. Picard (sous la direction), L' Harmattan, Paris, 1993. Επίσης πρβλ. του ίδιου "Islamic Banking: Financial and Political intermediation in Arab Countries", Orient vol. 29, no1, Μάρτιος 1988 και "Islamic banks and competitive politics in the Arab world and Turkey", Middle East Journal, vol. 44, no 2, Άνοιξη 1990.

¹⁰ Η υπογράμμιση δική μας. Αυτά τα λόγια του C.H. Moore, αφιερώνονται ιδιαίτερως εις τους εν Ελλάδα πιστεύοντες στην "ουδετερότητα" και την "προοδευτικότητα" των Τούρκων επιχειρηματιών οι οποίοι, στις συνειδήσεις της καλοπίστου αυτής μερίδος των συμπατριωτών μας "θα αποτελέσουν γέφυρα καλών σχέσεων και οικοδομήσεως εμπιστοσύνης μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας".

Το Ρεφάχ, φυσικά, δεν επανεπαύθη στο έργο υποδομής του μακαρίτη Τ. Οζάλ. Συνέχισε το έργο του και πρόσεξε ιδιαίτέρως τον τομέα των ισλαμικών επιχειρήσεων, πράγμα που ενόχλησε τους 'θεματοφύλακες' του κεμαλισμού στην Τουρκία.

Έτσι, η απόφαση του "Συμβουλίου Τουρκικών Κεφαλαιαγορών" (S.P.K.) του Ιουνίου του 1996 εστράφη εναντίον ενός γνωστού και ισχυρού ισλαμιστικού ομίλου επιχειρήσεων, του Kombassan. Τα εναντίον του μέτρα συνίσταντο σε 'πάγωμα' των καταθέσεων, απαγόρευση μεταβιβάσεως κεφαλαίων σε τρίτους κ.τ.λ.

Ο όμιλος Kombassan είναι ακόμη μια ισλαμική κληρονομιά της οζαλικής περιόδου στα τέλη του 1988 στο οχυρό του τουρκικού ισλαμισμού, το Ικόνιο που αποτελεί και εκλογική περιφέρεια του κ. Ν. Ερμπακάν. Η ακμή του Ομίλου και η σημαντικότερα περίοδος αναπτύξεως του ήτο αυτή της συγκυβερνήσεως των Ρεφάχ και D.Y.P.

Η αρχική παραγωγική δραστηριότητα της Kombassan ήτο η κατασκευή χαρτοκιβωτίων. Σήμερα, όμως, είναι η μητρική 34 εταιρειών στην Τουρκία, την Γερμανία, τη Βοσνία αλλά και στο Καζακστάν. Σε αυτήν ανήκει η αεροπορική εταιρεία "Air Alfa", η ομάδα μπάσκετ του Ικονίου και η ιδιωτική βιομηχανία ελαστικών αυτοκινήτων "Petlas". Έχει 40 μετόχους και συγκεντρώνει περί τα D.M. 2 δις από ένα σύνολο Τούρκων μεταναστών στη Γερμανία της τάξεως των 30.000 περίπου.

Απασχολεί 22.000 εργαζομένους σε 30 εργοστάσια και 100 άλλους χώρους όπου είναι εγκατεστημένη. Μέχρι τον Ιούνιο του 1997, η εταιρεία αυτή ήταν ο κύριος προμηθευτής ελαστικών του Στρατού (Πολεμικά αεροσκάφη και Τεθωρακισμένα Οχήματα Μεταφοράς Προσωπικού). Ήδη όμως, από τις αρχές Ιουνίου 1996, το τουρκικό Γενικό Επιτελείο Στρατού εξέδωσε εγκύκλιο, βάσει της οποίας απαγορεύεται οι προμήθειες των Ενόπλων Δυνάμεων να γίνονται από τις ισλαμικές αυτές, αλλά και άλλες, εταιρείες. Για όλες αυτές τις εταιρείες ισχύει πλέον ο αποκλεισμός από μειοδοτικούς διαγωνισμούς, η απαγόρευση προμηθειών, κ.τ.λ.

Ατασθαλίες παρατηρούνται και εδώ διότι, η εταιρεία κατηγορείται ως 'πυραμιδική' η οποία εξαπατά τους επενδυτές της υποσχόμενη κέρδη της τάξεως του 25-30% ετησίως σε γερμανικά μάρκα (DM) ενώ τα αντίστοιχα γερμανικά επιτόκια καταθέσεων δεν υπερβαίνουν το 6%.

Στο όλο αρνητικό κλίμα, γύρω από την εταιρεία, συμβάλλει και η σύλληψη στο αεροδρόμιο ενός στελέχους της το οποίο προσπάθησε, ανεπιτυχώς, να εισαγάγει λαθραία το ποσόν των DM 1,5 εκατ. Και 24 κιλά χρυσού.

Άλλη εταιρεία αυτού του τύπου είναι η Yimpas, η οποία ιδρύθηκε επί των ημερών της στρατιωτικής Χούντας, το 1982, με τη μορφή του Συνεταιρισμού. Σήμερα έχει υπό τον έλεγχό της 24 εταιρείες που απασχολούν 4.500 εργαζομένους και 30.000 μέλη.

Και οι δύο εταιρείες έχουν, όπως προαναφέραμε, στενότερες διασυνδέσεις με το Ρεφάχ, οι οποίες απεκαλύφθηκαν μετά από έρευνα του "West Work Group", ομάδα εργασίας του τουρκικού ΓΕΣ. Στο σχετικό υπόμνημα, αναφέρονται ακόμα και οι εταιρείες "Ulter", "Setas", "Asya", "Beyendik", "Ilhas", όπως και η " Ένωση Μουσουλμάνων Επιχειρηματιών " (Musiad) ως υποστηρίκτριες ισλαμιστικών ομάδων στην Τουρκία.

Η έκθεση αυτή, συνοδευόμενη από το σχετικό φάκελο, εστάλλη στο Τουρκικό Συνταγματικό Δικαστήριο για περαιτέρω ενέργειες. Μεταξύ άλλων, αναφέρει ότι η οργάνωση Milli Gorus (παράρτημα Γερμανίας) μετά από δυναμική εκστρατεία μεταξύ των Τούρκων μεταναστών στη Γερμανία συγκέντρωσε το ποσόν των DM 4,5 εκατ. το οποίο εδόθη στο Ρεφάχ¹¹.

Συμφώνως πάλι, με την "West Work Group" του ΓΕΣ, στοιχεία της οποίας κοινοποιήθηκαν σε ενημέρωση των κρατικών φορέων που διοργάνωσε το ΓΕΣ κατά το μήνα Ιούλιο του 1997, η κατάσταση στον τομέα των ισλαμικών οικονομικών δραστηριοτήτων είναι σοβαρότατη. Η έκθεση αναφέρει ότι 385 εταιρείες και επιχειρήσεις που διευθύνονται από ισλαμικά Τάγματα και Αδελφότητες, αναπτύσσουν οικονομική δραστηριότητα της τάξεως των 500 τρις τουρκικών Λιρών. Ο Fethullan Gulen Hoca, γνωστός ως ο 'Τούρκος Χομεινί', ελέγχει τις 203 εξ αυτών¹².

Επίσης, αναφέρονται και διάφορα ισλαμικά Τάγματα τα οποία ελέγχουν σημαντικό αριθμό εταιρειών όπως: το Τάγμα Νακσιμπεντί ελέγχει 56 επιχειρήσεις, το Τάγμα Σουλεϊμαντζί ελέγχει 29 επιχειρήσεις, Ομάδες ριζοσπαστών Ισλαμιστών ελέγχουν 31 επιχειρήσεις, ο Όμιλος Yeni Nasil ελέγχει 6 επιχειρήσεις, η Yeni Asik επίσης 6 επιχειρήσεις, το Τάγμα Καντιρι ελέγχει 7 επιχειρήσεις, η δε Milli Gorus¹³, η 'σκληρής' ισλαμικής γραμμής οργάνωση που πρόσκειται απευθείας στο Ρεφάχ¹⁴, και η οποία δρα κυρίως στη Γερμανία, ελέγχει 47 επιχειρήσεις.

Άλλωστε, το σύνολο, σχεδόν, των ισλαμιστικών ανατρεπτικών δικτύων που επιχειρούν στη Μ. Ανατολή (συμπεριλαμβανομένων της Παλαιστινιακής Hamas και της αιγυπτιακής Gamaa), στην Αφρική αλλά και στη Δύση χρηματοδοτούνται από τη Σ. Αραβία μέσω των διεθνών οργανισμών τους οποίους αυτή ελέγχει, όπως: 1) ο Οργανισμός Ισλαμικής Διασκέψεως, ιδρυθείς το 1970, 2) Η Διεθνής Ισλαμική Λέγκα, ιδρυθείσα το 1962, αλλά και 3) κυρίως

¹¹ Cumhuriyet, 17 Ιουλίου 1997.

¹² Περισσότερα για τον Gulen βλ. στο παρόν, Κεφ. Δ', § 4.7. "Σύγχρονα νουρικά Τάγματα και Αδελφότητες στην Τουρκία-Η Περίπτωση του Fethullah Gulen".

¹³ Πρόεδρος της Οργανώσεως αυτής είναι ο Μεχμέτ Ερμπακάν, ανιψιός του Προέδρου Ν. Ερμπακάν.

¹⁴ Έχει 26.000 επίσημωσ εγγεγραμμένα μέλη, ενώ εκτιμάται ότι στην πραγματικότητα το δυναμικό της πρέπει να εγγίζει τα 100.000 μέλη.

τα Holdings των σαουδαραβικών Τραπεζών όπως η Faisal Islamic Bank, η Dar al-Maal, η Dellah al-Baraka κ.τ.λ. για τις οποίες θα μιλήσουμε κατωτέρω¹⁵.

1.1. Τα ισλαμικά και σαουδαραβικά κεφάλαια στο γεωπολιτικό σχεδιασμό των Η.Π.Α.

Όπως αναφέρει ο Lacoste, «οι κύριοι μοχλοί ενισχύσεως των ισλαμιστικών κινήματων ήσαν, αφενός η Rabitat al-Alam al-Islami¹⁶, ιδρυθείσα το 1963, η οποία εδέχετο κεφάλαια της Aramco¹⁷ και αφετέρου κονσόρτσιουμ ισλαμικών Τραπεζών, μεταξύ των οποίων και η Faisal-Finance και η Al-Baraka. Η έναρξη αυτής της βοήθειας κατά την δεκαετία του '70 με την ανοχή των Η.Π.Α. για τις οποίες η όλη επιχείρηση αποτελούσε αντίδοτο στις κομμουνιστικές ανατρεπτικές δραστηριότητες»¹⁸.

Τα γεγονότα, λοιπόν, μάλλον δικαιώνουν τους ανησυχούντες και στον χρηματοπιστωτικό τομέα: συμφώνως προς τις επίσημες στατιστικές της εποχής, το ήμισυ των αραβικών επενδύσεων στην Τουρκία απετέλεσε τη βάση για την ίδρυση εμπορικών Τραπεζών και "Ειδικών Χρηματοπιστωτικών Επιχειρήσεων" δηλ. ισλαμικών Τραπεζών.

Πρέπει να τονίσουμε, με αφορμή ότι, η "ανατρεπτική δυνατότης" που εκπροσωπούν για το κεμαλικό κατεστημένο τα σαουδαραβικά -και εν γένει ισλαμικά- κεφάλαια δεν είναι ευθέως ανάλογη με τον απόλυτο αριθμό του ποσοστού συμμετοχής τους στην τουρκική οικονομία και ιδιαίτερα στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Ένα ποσοστό της τάξεως του 10% είναι ήδη κολοσσιαίο εάν χρησιμοποιηθεί με τη δέουσα προσοχή και με σαφείς προσανατολισμούς.

Μία, π.χ., ανεπίσημη ισλαμική κοινωνική πολιτική υγείας, περιθάλψεως των ηλικιωμένων και εκπαίδευσέως μπορεί κάλλιστα να χρηματοδοτηθεί και να λειτουργήσει παράλληλα με τις ελλείψεις αντίστοιχες του κοσμικού κράτους. Άλλωστε, αυτή ήταν και η βασική πολιτική στρατηγική του κ. Ερμπακάν στην προσπάθειά του να προσεταιρισθεί τις ευρείες μουσουλμανικές μάζες του πληθυσμού. Κάτω, λοιπόν από αυτήν την οπτική πρέπει να εξετάσουμε τη διείσδυση των "κεφαλαίων του Αλλάχ" στην τουρκική οικονομία και ιδιαίτερα των σημαντικότερων εξ αυτών, δηλ. των Σαουδαραβικών.

Το επενδυτικό ενδιαφέρον της Σ. Αραβίας χρονολογείται από τις αρχές του 1970. Καταρχήν, στην Ισλαμική Διάσκεψη του Πακιστάν του 1976 που οργανώθηκε από τη σαουδαραβική "Μουσουλμανική Λέγκα" (Rabitat al-Alam al-Islami), γνωστή και ως "Συνέδριο της Σαρία", οι εκπρόσωποι των κρατών προσπάθησαν να εξεύρουν τρόπους ενισχύσεως των μεταξύ των χωρών τους δεσμών. Η Τουρκία εκπροσωπήθη από τον Υπουργό Προεδρίας Hasan Aksay-

¹⁵ Alexandre del Valle, *Islamisme et Etats Unis: Une alliance contre l'Europe, L'Age d'Homme*, Lausanne-Suisse, 1997, σ: 117.

¹⁶ Η «Ισλαμική Λέγκα» ή «Ένωση του Μουσουλμανικού Κόσμου».

¹⁷ Στο διάστημα μεταξύ 1974 και 1980 η πετρελαϊκή αυτή εταιρεία εθνικοποιήθηκε ααλλά πάντα με σημαντικές αμερικάνικες επιρροές.

¹⁸ Y. Lacoste, *Dictionnaire Geopolitique des Etats*, Flammarion, Paris, 1996, σ: 54.

μέλος του Εθνικού Κόμματος Σωτηρίας και του κυβερνητικού συνασπισμού του Ντεμιρέλ¹⁹. Οι 9 στόχοι που απετέλεσαν το κοινό ανακοινωθέν δείχνουν τη θέληση της Λέγκας για την Αναγέννηση του Ισλάμ σε όλα τα επίπεδα και τις χώρες, με την οικονομική βοήθεια της Σ. Αραβίας, η οποία εξυπακούετο. Οι στόχοι αυτοί ήσαν οι κατωτέρω:

1. Το συνταγματικό πλαίσιο των ισλαμικών κρατών θα πρέπει να αναδιαρθρωθεί συμφώνως προς τις ισλαμικές αρχές και η χρήση της αραβικής γλώσσας θα πρέπει να εξαπλωθεί στους λαούς των χωρών αυτών.
2. Οι κοσμικοί νόμοι θα πρέπει να αντικατασταθούν από τη Σαρία.
3. Οι γυναίκες θα πρέπει να τηρούν τις ισλαμικές απαγορεύσεις.
4. Θα πρέπει να γίνουν τα απαραίτητα οικονομικά και πολιτικά βήματα για την εδραίωση σύγχρονων ισλαμικών κρατών με βάση τη Σαρία.
5. Σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης το Ισλάμ θα πρέπει να διδάσκεται ως υποχρεωτικό μάθημα.
6. Οι πέντε αρχές του Ισλάμ θα πρέπει να απομνημονεύονται από όλους τους μαθητές των πρωτοβάθμιων σχολείων.
7. Οι μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πρέπει να αποστηθίζουν όλο το κοράνι.
8. Προκειμένου να υλοποιηθούν αυτοί οι στόχοι πρέπει να ιδρυθούν σε κάθε χώρα ισλαμικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.
9. Προκειμένου να δημιουργηθεί εκ νέου η Ισλαμική Ενότητα, όλα τα ισλαμικά κράτη θα πρέπει να αναγνωρίσουν και να αποδεχθούν τα ισλαμικά τους χαρακτηριστικά και κατόπιν να δημιουργήσουν μια συνομοσπονδία, υπό την καθοδήγηση ενός Χαλίφη τον οποίο θα εκλέγουν από κοινού²⁰.

Τα ανωτέρω σημεία αποδεικνύουν πως η βασική μέριμνα της Rabitat είναι η αναβίωση του ισλαμικού νόμου στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές υποθέσεις των μουσουλμανικών χωρών και αφήνουν να εννοηθεί ότι θα υπάρξει η δέουσα σαουδαραβική υποστήριξη για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος. Οι τάσεις αυτές της Rabitat είναι, ως εκ τούτου, λογικό να εκλαμβάνονται ως απειλή κατά του κοσμικού κεμαλιστικού καθεστώτος της γείτονος. Και έτσι εξηγείται και το κύμα των επικρίσεων που εδέχθη η τουρκική συμμετοχή από την Τουρκική Γενική Εισαγγελία η οποία επετέθη στον Τούρκο εκπρόσωπο κ. Aksay.

Παρ' όλα αυτά, λόγω της ανάγκης του Ντεμιρέλ να προστατεύσει τη σταθερότητα του κυβερνητικού του συνασπισμού το θέμα απεσωβήθη. Βεβαίως, δεν μπορούμε παρά να παραδεχθούμε ότι οι αντικειμενικοί στόχοι

¹⁹ Η κυβέρνηση συνασπισμού περιελάμβανε: το Κόμμα της Δικαιοσύνης, το Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας, το Κόμμα της Εθνικιστικής Δράσεως και το Κόμμα της Λαϊκής Εμπιστοσύνης. Επρόκειτο περί ενός συνασπισμού όλων των δεξιών πολιτικών κομμάτων εναντίον του σοσιαλδημοκρατικού Λαϊκού Δημοκρατικού Κόμματος in Birol Ali Yesilada, "Islam, Dollars and Politics: The political economy of Saudi Capital in Turkey", Annual M.E.S.A. Conference, Toronto, Καναδάς, Νοέμβριος 15-18., 1989.

²⁰ Ugur Mumcu, *Rabita*, Κωνσταντινούπολη, Tekin Yay... 1987, σ.σ. 174-175 in όπ. π.

που ετέθησαν στην συνάντηση εκείνη της Rabitat προετοίμασαν το έδαφος για την είσοδο του σαουδαραβικού κεφαλαίου στην Τουρκία.

Η δεύτερη σημαντικότερη εξέλιξη, αναφορικός με την προώθηση των ισλαμικών πολιτικο-οικονομικών θέσεων στην Τουρκία, ήτο η σύσταση-υπό την αιγίδα του ΟΙΔ και την οικονομική βοήθεια της Σ. Αραβίας, μέσω Rabitat-της Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation ([T] ISEDAK). Η ISEDAK συνεστήθη κατά την διάρκεια της Τρίτης Ισλαμικής Συνδιάσκεψης Κορυφής, το 1981, και ήτο μία εκ των τριών επιτροπών οι οποίες συνεστήθησαν για την επίτευξη των στόχων της "Συνδιάσκεψης της Σαρία" του 1976. οι επιτροπές ήσαν οι εξής: η Permanent Committee for Scientific and Technological Cooperation, η Permanent Committee for Cultural and Informational Cooperation και η ISEDAK (που είχε καθορισμένες λειτουργίες). Μεταξύ των επιτροπών αυτών συνεφωνήθησαν κοινές επενδύσεις και συνεργασία.

Σε όλες τις ανωτέρω ενέργειες υπήρχε η υποστήριξη της Islamic Development Bank που, ως γνωστόν, στηρίζεται σε σαουδαραβικά κεφάλαια. Στην πρώτη έγινε ισόβιος διευθυντής ο ισλαμιστής πρόεδρος του Πακιστάν Ζία ουλ Χακ και στη δεύτερη ο πρόεδρος της Σενεγάλης Αμπντού Ντιούφ. Κατά τη διάρκεια της Τετάρτης Ισλαμικής Διασκέψεως Κορυφής, ο Τούρκος πρόεδρος Κενάν Εβρέν, ορίσθη διευθυντής της ISEDAK²¹.

Έτσι παρατηρούμε την αντίφαση ενός ηγέτη του κοσμικού κράτους να προΐσταται ενός θεοκρατικού πολιτικού θεσμού. Το ερώτημα απαντάται μετά από μερικές συνεδριάσεις των Ισλαμικών Διασκέψεων κορυφής και των συνεδριάσεων της ISEDAK. Οι αποφάσεις που ελήφθησαν σε αυτές, όπως διεφάνη, αποτελούσαν την νομιμοποιητική βάση για την εισροή του σαουδαραβικού κεφαλαίου στην Τουρκία.

Κατά την Τρίτη Ισλαμική Συνδιάσκεψη Κορυφής, τα κράτη μέλη συμφώνησαν να προωθήσουν τις κοινές επενδύσεις και τη συνεργασία τους σε θέματα εμπορίου, βιομηχανίας, βιομηχανίας τροφίμων, γεωργίας, μεταφορών, τηλεπικοινωνιών, τουρισμού, επιστήμης και τεχνολογίας, ενέργειας, εργασίας, κοινωνικών ζητημάτων, χρηματοοικονομικά, πληθυσμιακά, ιατρικής περιθάλψεως και πληροφοριών. Οι τρεις μόνιμες επιτροπές θα ασκούσαν την επίβλεψη των εργασιών που θα ανελαμβάνοντο. Έτσι, τα καθήκοντα που θα ανετίθεντο στην ISEDAK είναι τα εξής:

1. Να επιβλέπει την εφαρμογή των αποφάσεων του Οργανισμού Ισλαμικής Διασκέψεως αναφορικός με την οικονομική και εμπορική συνεργασία.
2. Μα προτείνει τις δέουσες λύσεις ώστε να αντιμετωπίζονται τυχόν δυσκολίες στο πλαίσιο αυτών των λειτουργιών

²¹ Yasar Yakis, "Turkiye-AET Iliskileri Karsisinda Turkiye-IKO Ekonomik Iliskileri" in Avrupa Toplulugu ve Turkiye, Omer Bozkurt Yay., Άγκυρα, 1987, σ: 77 in ό.π.

3. Να προωθεί προγράμματα που να στοχεύουν στην αύξηση της ικανότητας των κρατών μελών για συνεργασία και να υποβάλλει προτάσεις στις Ισλαμικές Συναντήσεις Κορυφής επί του θέματος αυτού²².

Συμφώνως προς τα καθήκοντά τους, τα μέλη της ISEDAK συγκεντρώθηκαν στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ 14 και 16 Νοεμβρίου του 1984 και έλαβαν τις παρακάτω αποφάσεις:

1. Να δημιουργηθεί οικονομικός μηχανισμός χορηγήσεως μακροπρόθεσμων ξένων εμπορικών δανείων μέσω της Ισλαμικής Τραπέζης Αναπτύξεως.
2. Να γίνει τυποποίηση και εναρμόνιση των κανόνων εμπορίου μεταξύ των μελών.
3. Να δημιουργηθεί μεταξύ των μελών, δίκτυο εμπορικής πληροφορίας.
4. Να δημιουργηθεί σύστημα προτιμησιακού εμπορικού καθεστώτος μεταξύ των μελών.
5. Να προωθηθούν οι επενδυτικές κοινοπραξίες βιομηχανικής αναπτύξεως των κρατών μελών²³.

Όλες οι ανωτέρω αποφάσεις δηλώνουν ότι είχε αρχίσει πλέον η προώθηση των πολιτικών και οικονομικών δεσμών μεταξύ των ισλαμικών χωρών. Εξάλλου η Ισλαμική Τράπεζα Αναπτύξεως (B.I.D.) η βασιζόμενη κατά μέγα μέρος στις σαουδαραβικές εισφορές, παρείχε τα απαραίτητα κεφάλαια. Στις ακόλουθες συναντήσεις της ISEDAK τα κράτη μέλη αύξησαν τον αριθμό των τομέων συνεργασίας. Κατά τη Δευτέρα Συνεδρίαση της ISEDAK, μεταξύ 14^{ης} και 16^{ης} Μαρτίου 1986, οι Υπουργοί Γεωργίας συμφώνησαν να αυξήσουν τις κοινές τους δράσεις στον τομέα της γεωργίας. Η απόφαση αυτή επεκτάθη περαιτέρω και συμπεριέλαβε τους τομείς των μεταφορών και της ενέργειας, κατά την Τρίτη (1987) και Τετάρτη (1988) Συνεδρίαση της ISEDAK, αντιστοίχως.

Μετά τη σύναψη διεθνών συμφωνιών για οικονομική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, η τουρκική κυβέρνηση προέβη στην αναθεώρηση των κυβερνητικών κανονισμών περί των ξένων επενδύσεων, ώστε να διευκολυνθούν οι κοινές οικονομικές δραστηριότητες. Στην Τουρκία, η φάση αυτή συνέπεσε χρονικώς με τη νίκη του Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας στις εκλογές του 1983. Μόλις ο Τουργκούτ Οζάλ έγινε Πρωθυπουργός, αναθεώρησε τους κανονισμούς που διέπουν τα ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, μέσω σειράς κυβερνητικών διαταγμάτων. Εν πρώτοις επέτρεψε τη δημιουργία των χρηματοπιστωτικών Οίκων της Faisal Finance και της Al-

²² Διακήρυξη της Τρίτης Ισλαμικής Διασκέψεως Κορυφής (Άγκυρα: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού) in ό.π.

²³ Οι Συμφωνίες της ISEDAK όπως ανακοινώθηκαν στη Συνάντηση της Κων/πόλεως, στις 16 Νοεμβρίου 1984 και ανεφέρθησαν από την ημερίσημη T.R.T. (Τουρκική Ραδιοφωνία και Τηλεόραση) in ό.π.

Baraka Turk Finance και τους παρείχε ειδικές απαλλαγές από τους τουρκικούς νόμους τους διέποντες το καθεστώς της χρεοκοπίας²⁴.

Οι ενέργειες αυτές έγιναν στις 16 Δεκεμβρίου 1983, δηλ. πριν ακόμα λάβει, η κυβέρνηση Οζάλ, ψήφο εμπιστοσύνης στην Εθνοσυνέλευση. Η δεύτερη κυβερνητική απόφαση παραχώρησε φορολογικές απαλλαγές στην B.I.D. προκειμένου να διευκολύνει τις εισροές σαουδαραβικού ισλαμικού κεφαλαίου, συμφώνως προς τις αποφάσεις τις ISEDAK. Είναι σημαντικότατο να σημειωθεί πως η δεύτερη απόφαση ελήφθη αμέσως μετά το διορισμό του Κορκούτ Οζάλ, νεότερου αδελφού του Πρωθυπουργού, ως Συμβούλου της B.I.D.²⁵.

Οι αποφάσεις αυτές, συμφώνως προς τον Birol Ali Yesilada²⁶ ισοδυναμούν με πλήρη και άνευ όρων συνθηκολόγηση στα ισλαμικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Εξάλλου, η παρουσία του Κορκούτ Οζάλ στο μηχανισμό δραστηριοποίησης του σαουδαραβικού κεφαλαίου στην Τουρκία, υπογραμμίζει έναν ακόμη παράγοντα ο οποίος συνέβαλε τα μέγιστα για τη διείσδυση αυτή: το ρόλο του σουνιτικού Ταρικάτ των Νακσιμπεντί το οποίο έχει στις τάξεις του ως μέλη, βασικούς συνεταιίρους-επενδυτές των σαουδαραβικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην Τουρκία. Είναι επίσης γεγονός ότι μεταξύ αυτών των μελών συμπεριλαμβάνονται και οι δύο αδελφοί του μακαρίτη Οζάλ, ο Κορκούτ και ο Γιουσούφ όπως και πολλοί βουλευτές του Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας²⁷.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να συμπεράνουμε πως, όντως, η ροή των σαουδαραβικών κεφαλαίων στην Τουρκία δεν απετέλεσε ούτε και αποτελεί αμιγώς οικονομικό εγχείρημα. Η διαδικασία αυτή παρείχε σε μερίδα Τούρκων

²⁴ *Rezmi Gazete* (Εφημερίδα Κυβερνήσεως), 5 Αυγούστου 1984. Πρέπει να σημειωθεί ότι η κυβέρνηση υπέβαλε την πρόταση της στις 16 Νοεμβρίου 1983. Η Κεντρική Τράπεζα, το υπουργείο Προεδρίας και ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως ενέκριναν την πρόταση στις 26 Απριλίου 1984 ενώ το οζαλικό Υπουργικό Συμβούλιο ανακοίνωσε το τελικό διάταγμα στις 11 Μαρτίου 1984.

²⁵ Ο Κορκούτ Οζάλ ήτο π. βουλευτής του Κόμματος της Εθνικής Σωτηρίας κατά τη δεκαετία του 1970. Πριν το πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου του 1980, υπηρέτησε αρχικώς ως Υπουργός Γεωργίας και Δασών και αργότερα ως Υπουργός Εσωτερικών επί Κυβερνήσεως συνασπισμού του Σ. Ντεμιρέλ.

²⁶ ό.π. Ο Birol Ali Yesilada είναι καθηγητής στο University of Misuri-Columbia/Department of Political Science.

²⁷ Οι Νακσιμπεντί του υπουργικού συμβουλίου του Οζάλ ήταν οι εξής: Kazim Oksay, Nihat Kitapci, Cemil Cicek, Yusuf Ozal, Mustafa Kalemlı, Husnu Dogan, Hasan Celal Guzel, Sukru Yurur και Gahrettin Kurt. Επί πλέον, υποστηρικτές του Τάγματος είναι οι Halil Sivgin, Oltan Sungurlu, Ahmet Kurtcebe Alptemocin και Akrem Pakdemirli. Μεταξύ των βουλευτών, άλλοι νακσιμπεντί σε θέσεις κλειδιά είναι οι Mehmet Kececiler (Αντιπρόεδρος του Κόμματος), Bulent Capar, Adil Erdem Beyazit, Eyup Asik, Abdulkadir Aksu, Ahmet Karaevli, Muhyettin Mutlu, Ismail Dayi, Vehbi Dincerler, Alaatin Firat και Fecri Alpaslan. Το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας εκτός από την στήριξη που απολαμβάνει από το Τάγμα των Νακσιμπεντί, χαιρεί και μέρους της υποστηρίξεως και άλλων Ταρικάτ. Π.Χ. ο Mehmet Kahraman εκπροσωπεί το Τάγμα των Νουρτζού, ο Hasan Cakir εκπροσωπεί το Τάγμα των Suleymanci και ο Namik Kemal Zeybek εκπροσωπεί το Τάγμα των Rufai. (Βλ. έρευνα του Birol Ali Yesilada μεταξύ Τούρκων δημοσιογράφων των εφημερίδων Milliyet, Cumhuriyet και Hurriyet όπως και Καθηγητών του πολυτεχνείου της Μέσης Ανατολής και του Πανεπιστημίου Hacettepe της Άγκυρας.

ζηλωτιστών (όπως οι Νακσιμπεντί) τη δυνατότητα να αμφισβητούν το κοσμικό κράτος. Τα σχήματα 1 και 2²⁸ (βλ. παράρτημα) μας δίδουν μια λεπτομερή εικόνα των σχέσεων μεταξύ των βασικών παραγόντων που συμμετείχαν στις εξελίξεις αυτές.

Στο σχ.1 φαίνεται ότι αρκετά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Σ. Αραβίας έχουν επενδύσει στην Τουρκία με τη στήριξη της ARAMCO. Τα μονής κατευθύνσεως βέλη δείχνουν μονόδρομη ροή κεφαλαίου μεταξύ των φορέων. Τα διπλής κατευθύνσεως βέλη απεικονίζουν αμοιβαίες και αμφίδρομες ροές κεφαλαίων μεταξύ των φορέων. Ο Ali Birol αναφέρει ότι αν και δεν ήτο σε θέση να διαθέτει από κρατικές τουρκικές αρχές, ή από ιδιωτικές πηγές πληροφορίες σχετικώς με τα ακριβή ποσά που διακινούνται κατά τη διάρκεια των συναλλαγών αυτών, ωστόσο εκτιμά το ύψος των συναλλαγών αυτών σε αρκετά δισεκατομμύρια δολάρια.

Το πρώτο σημαντικό ίδρυμα είναι η "Παγκόσμια Μουσουλμανική Λέγκα" (*Rabitat al-Alam Al-Islam*) η διοίκηση της οποίας προωθούσε άτομα τα οποία εργάζοντο υπέρ των ισλαμικών ιδεωδών. Οι τουρκικές εφημερίδες αναφέρουν ότι μεταξύ των δραστηριοτήτων Π.Μ.Α. είναι η οικονομική βοήθεια στη φονταμενταλιστική Ένωση Προσφύγων του Ανατολικού Τουρκεστάν, στην Εθνική Ένωση Τούρκων Φοιτητών και στο Ινστιτούτο Ισλαμικών Σπουδών στο Παν/μιο της Κων/πολης, η χρηματοδότηση στο κτίσιμο τζαμιών στην Τουρκία και πληρωμή των μισθών, στο διάστημα 1982-1984, των Τούρκων ιμάμηδων στη Δ. Γερμανία. Μεταξύ των μελών της Διοικούσας Επιτροπής της Rabitat συγκαταλέγονται και δύο Τούρκοι πολίτες, ο Salih Ozcan και ο Ahmet Gurkan. Ο πρώτος υπήρξε βουλευτής του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας ενώ ο δεύτερος διετέλεσε μέλος του Δημοκρατικού Κόμματος στην Εθνική Συνέλευση μεταξύ 1950-1957 ενώ μετέπειτα υπηρέτησε ως βουλευτής του Κόμματος της Δικαιοσύνης (1961-1965). Και οι δύο είναι θερμοί υποστηρικτές του ισλαμικού κράτους. Π.Χ. ο Gurkan ήτο ο πρώτος βουλευτής ο οποίος κατέθεσε πρόταση στην Εθνική Συνέλευση, το 1950, ζητώντας να ξαναγίνει το κάλεσμα για προσευχή στην Τουρκία, στην αραβική γλώσσα²⁹. Από την άλλη, ο Salih Ozcan διαθέτει μετοχές στην τουρκική Faisal Finance.

Το δεύτερο σημαντικότερο³⁰ ίδρυμα είναι η Dar al Maal al-Islami η οποία αποτελεί τη μητρική οργανωτική εταιρεία 55 ισλαμικών Τραπεζών και διατηρεί την έδρα της στη Γενεύη της Ελβετίας. Μεταξύ των θυγατρικών αυτού του ιδρύματος, συγκαταλέγονται η Maasaraf Faisal al-Islami στο Μπαχρέιν, η Dar al Maal Islami Trust, οι Faisal Islamic Bank της Αιγύπτου και του Σουδάν καθώς και η Islami Tekaful Assosiation. Αυτές οι θυγατρικές της Dar al Maal είναι οι ξένες ιδρυτικές εταιρείες του ιδρύματος Faisal Finance στην Τουρκία.

²⁸ Birol Ali Yesilada, "Islam, Dollars and Politics: The political economy of Saudi Capital in Turkey", Annual M.E.S.A. Conference, Toronto, Καναδάς, Νοέμβριος 15-18., 1989.

²⁹ Mumcu, Rabita, σ' 175-177 in Ali Birol Yesilada, όπ.π.

³⁰ Birol Ali Yesilada, "Islam, Dollars and Politics...", όπ.π.

Παρόλο που δεν είναι δυνατόν να δώσουμε τα ονόματα όλων των Τούρκων μετόχων, αρκετοί πρώην πολιτικοί είναι μέτοχοι του χρηματοπιστωτικού αυτού Οίκου, π.χ. δύο μέλη του διαλυθέντος Milli Selamet Partisi (Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας), ο ήδη προαναφερθείς Salih Ozcan και ο Ahmet Tevfik Raksu, είναι ιδρυτικά μέλη της Faisal Finance και μέλη του διοικητικού συμβουλίου της ενώ γνωστή είναι και η συμμετοχή του νεοφασιστικού Κόμματος Εθνικής Δράσεως. Έτσι αποδεικνύονται οι δεσμοί της Faisal Finance όχι μόνο με τους Νακσιμπεντί αλλά και με το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας.

Όπως δείχνουν τα σχ. 1 και 2, υπάρχουν στενές οικονομικές σχέσεις και δεσμοί μεταξύ της Faisal Finance στην Τουρκία και του Ομίλου Οζάλ. Η Faisal Finance, αφής ιδρύσεώς της στην Τουρκία, έχει χωρίσει πολλά άτοκα δάνεια στον Επιχειρηματικό Όμιλο της οικογενείας Οζάλ³¹.

Επίσης, άξιο καταγραφής είναι το γεγονός ότι κατά την ίδρυση της F.F. στην Τουρκία, ο ίδιος ο Πρίγκηψ Φευζάλ ενεχείρισε στον Ozcan και στον Raksu ένα πακέτο μετοχών του Οίκου, ώστε να τις διανείμουν εκείνοι μεταξύ τω 93 Τούρκων συνεταιίρων του Οίκου³².

Τέλος η F.F. διατηρεί επίσης επαγγελματική σχέση με τη Vakiflar Bankasi της Τουρκίας (Τράπεζα Βακουφίων), η οποία είναι υπεύθυνη για τη συντήρηση των ιστορικών ισλαμικών και Οθωμανικών μνημείων της χώρας.

Το τρίτο κύριο διεθνές χρηματοπιστωτικό ίδρυμα με έδρα τη Σ. Αραβία που επιχειρεί στην Τουρκία είναι ο Όμιλος Al-Baraka. Ο Όμιλος αυτός περιλαμβάνει την Al-Baraka Inc. της Σ. Αραβίας, την AL-Baraka Inc. Co. του Λονδίνου, την Al-Baraka International Ltd. του Λονδίνου, την Bets Bank της Τυνησίας, την Al-Baraka Islamic Insurance Bank της Σ. Αραβίας, την Arabian Thai International της Μπανκόκ, την Al-Baraka Bank της Μαυριτανίας, την Al-Baraka Bank του Μπαγκλαντές, την Jordanian Islamic Finance and Investment, και την International Islamic Investment στη Δανία.

Το ιδιωτικό χρηματοπιστωτικό ίδρυμα Al-Baraka Turk είναι ένας συνεταιρισμός μεταξύ του διεθνούς ομίλου, που έχει βάση του τη Σ. Αραβία, και των Οικογενειών Οζάλ και Torbas στην Τουρκία. Τα βασικά στελέχη μεταξύ των Τούρκων εταίρων είναι ο Κορκούτ Οζάλ και ο Eymen Torbas (Πρόεδρος της επαρχιακής συνόδου κληρικών Κων/πόλεως, του Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας). Έτσι η HakYatirim A.S. και η Hak Ticaret A.S. (just Investment and

³¹ όπ.π.

³² Ugur Mumcu, "Islamci Orgutler ve Paralar", Cumhuriyet, 13 Μαρτίου 1987. Μερικοί εξ αυτών είναι οι Halil Sivgin, Cemal Kuhlali (π. Υπουργός Γεωργίας της Κυβερνήσεως Ντεμιρέλ του 1979), Cengiz Gokcek (π. Υπουργός Παιδείας της Κυβερνήσεως Συνασπισμού του Ντεμιρέλ), Nuri Cerahoglu, Cemal Cebeci, Mustafa Kalaycioglu (γαμπρός και οικονομικός συνεργάτης του Κορκούτ Οζάλ στον όμιλο Οζάλ), Sabri Ulker, Asim Ulker, Faruk Berksan, Selcuk Berksan, Orhan Ozok;ur, Ahmet Cebeci, Ahmet Nuri Yuksel, Huseyin Coskun, M. Gunduz Sevilgen, Nuri Ceredeli, Avni Kucukce, Mehmet Genellioglu, Mustafa Sari, Yusuf Arikusu, Cevaz Ozdemir, Mahmut Karali, mehmet Col, Sudi Resat Saruhan και Mehmet Ozcan. Όλοι οι ανωτέρω συνδέονται στενά με το Τάγμα των Νακσιμπέντι κατά τον δολοφονηθέντα από ισλαμιστές Mumcu.

Trade) των Οικογενειών Οζάλ και Τορμπας έγιναν οι ιδρυτικοί εταίροι της Al-Baraka Turk. Άλλοι σημαντικοί εταίροι είναι οι Salah Abdullah Kamel, Husein Mohsin Al Harety, Dr. Hassan Abdullah Kamel, Mahmud Jamil Hassaoubah και η Al-Baraka Investment and Development Co., η οποία εκπροσωπεί τον Όμιλο AL-Baraka³³.

Η κατανομή των εδρών στο Διοικητικό Συμβούλιο της Al-Baraka Turk αντικατοπτρίζει επίσης τον ισλαμιστικό χαρακτήρα του Οίκου αυτού. Πρόεδρος είναι ο Σεΐχης Saleh al-Kamel. Αντιπρόεδρος από τουρκικής πλευράς είναι ο Mustafa Τορμπας του ομώνυμου Ομίλου. Υπάρχουν και δύο ακόμη Τούρκοι-μέλη του Δ.Σ., πέραν των δύο ακόμη Αράβων, οι οποίοι είναι συνέταιροι του Ομίλου Οζάλ στην Ozbayrak Industrial Trade A.S.

Πρέπει να αναφέρουμε ότι ο γενικός διευθυντής, Yalcin Oner και οι οικονομικοί ελεγκτές, Arif Ates Vuran, Mehmet Demirtas και Zeki Sayin, της Al-Baraka Turk είναι Τούρκοι οι οποίοι, συμφώνως προς τον Ali Birol Yesilada, δραστηριοποιούνται εντόνως στο βακουφιανό χώρο συμβάλλοντας-και μέσω αυτού στην προώθηση του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία.

Η Σ. Αραβία, όμως, στηρίζει και άλλους χρηματοπιστωτικούς Ομίλους οι οποίοι έχουν επενδύσει μεγάλα κεφάλαια στην Τουρκία και ίδρυσαν επίσης, και ένα υποκατάστημα της B.I.D. (Ισλαμική Τράπεζα Αναπτύξεως). Μεταξύ των μη Τούρκων εταίρων του τουρκικού υποκαταστήματος της B.I.D. περιλαμβάνονται η Dubai Islamic Bank, η Bahrein Islamic Investment Bank, η Jordanian Islamic Bank και η ίδια η μητρική εταιρεία, η B.I.D.

Όπως σημειώθηκε νωρίτερα, ο Κορκούτ Οζάλ είναι σύμβουλος της Ισλαμικής Τράπεζας Αναπτύξεως. Επίσης, οι δεσμοί των Οζάλ και Τορμπας και το Τάγμα των Νακσιμπεντί, αποδεικνύουν ότι το Τάγμα λειτούργησε ως καταλύτης για την εισαγωγή των σαουδαραβικών κεφαλαίων στην Τουρκία. Το σχ. 2 παρέχει μία περισσότερο λεπτομερή περιγραφή των οικονομικών σχέσεων μεταξύ αυτών των διαφόρων συντελεστών.

Ο Οικογενειακός Όμιλος Οζάλ βρίσκεται στο επίκεντρο αυτών των συσχετισμών, λόγω του ότι συγκαταλέγεται σε αυτόν και ο π. Τούρκος Πρόεδρος αλλά και-μέχρι σήμερα-το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας.

Και βεβαίως, ο Οζάλ θα έπρεπε να είχε κάποιες διασφαλίσεις από πλευράς Ουάσινγκτον, ώστε να προχωρήσει στη φιλο-ισλαμική του πολιτική χωρίς να δημιουργεί προϋποθέσεις για αποσταθεροποίηση της κυβερνήσεώς του. Αυτό είναι ένα σημείο που κατά τη γνώμη του γράφοντος αποδεικνύει την “ανοχή”-τουλάχιστον-της Ουάσινγκτον προς την οζαλική πολιτική που διεπνέετο από την ιδεολογία της T.I.S. Και είχε πολλά να διακινδυνεύσει ο Οζάλ, αν σκεφθούμε ότι η περιουσία του Ομίλου του εκτιμάται περί το 1 δις δολάρια Η.Π.Α.³⁴. Όπως είδαμε ήδη, μεταξύ των στενών οικονομικών συνεργατών του

³³ Mumcu, Rabita, ό.π., σ. 181.

³⁴ Yeni Yundem, 15 Φεβρουαρίου 1987.

Ομίλου Οζάλ, περιλαμβάνεται και ο Όμιλος Torbas αλλά και η εταιρεία Fenis Holdings του Mustafa Kalaycioglu. Όπως δείχνει το σχ.2 οι τρεις αυτοί Όμιλοι καλύπτουν ένα ευρύτατο δίκτυο δραστηριοτήτων και συμφερόντων όπου οι Όμιλοι Οζάλ και Torbas ίδρυσαν και τις Εταιρείες Akabe Construction A.S., την Just Trade A.S., την Just Investment A.S., οι οποίες υπήρξαν συνιδρύτριες της Al-Baraka Turk. Έχει δε ήδη αναφερθεί ότι οι Οζάλ διατηρούν στενούς και άμεσους οικονομικούς δεσμούς με την Faisal Finance και την B.I.D.. Οι δεσμοί των άλλων δύο Οικογενειών με την Faisal Finance και την B.I.D. διέρχονται προφανώς, δια της Οικογενείας Οζάλ. Είναι, όμως επίσης γνωστό ότι ο Mustafa Kalaycioglu είναι ένας από τους 93 μετόχους της Faisal Finance της Τουρκίας. Τέλος η Οικογένεια Kalyoncu και η Οικογένεια Teymur είναι δύο μικρότερας σημασίας εταίροι των Οζάλ στην ISPA Industrial Trade and Marketing.

Όλα τα ανωτέρω στοιχεία αποδεικνύουν ακόμα μία φορά το γεγονός ότι τα ανωτέρω οικογενειακά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τα οποία έχουν ισχυρότατους δεσμούς με το Τάγμα των Νακσιμπεντί αποτελούν τους κυριότερους διαύλους εισαγωγής των σαουδαραβικών και άλλων ισλαμιστικών κεφαλαίων στην τουρκική οικονομία. Κεφαλαίων, τα οποία δεν έχουν απλώς και μόνον κερδοσκοπικούς στόχους αλλά και κοινωνικοπολιτικούς. Ιδιαίτερως για την ικανοποίηση αυτών των σκοπών χρησιμοποιήθηκαν τα ισλαμικά κεφάλαια και μάλιστα μέσω των βακουφιανών ιδρυμάτων τα οποία εμφανίζονται στο σχ.2 και τα οποία αποτελούν φυσική συνέχεια, θα έλεγε κάποιος προσεκτικός παρατηρητής, των μεγάλων Οικονομικών Holdings.

Ορισμένα σημαντικά, για την ισλαμική τους δραστηριότητα, βακουφιανά ιδρύματα είναι τα παρακάτω:

α) Το Bereket Vakfi (το βακούφιο της Al-Baraka). Μεταξύ των ιδρυτικών μελών του είναι και επιφανείς αλλά και πανίσχυροι οικονομικά Νακσιμπεντί όπως οι αδελφοί Τοπμπάς (Eymen, Ali Eymen, Ahmet Hamdi και Osman Nuri), ο Mehmet Demirtas, (οικονομικός ελεγκτής της Al-Baraka Turk), ο Adnan Buyukdeniz, ο Yalcin Oner (γενικός διευθυντής της Al-Baraka Turk), ο Mehmet Surmelli, ο Kemal Unakitan, ο Abdullah Sert, ο Muammer Dolmaci και ο Ilhan Imik³⁵. Το βακούφιο ασχολείτο με χορηγήσεις φοιτητικών υποτροφιών για τη θρησκευτική εκπαίδευση, διοργάνωση συνεδρίων με θρησκευτική θεματολογία και επέκταση της χρηματικής βοήθειας σε εκδοτικούς Οίκους οι οποίοι ασχολούνται με τη διάδοση του “Λόγου του Θεού”.

β) Το βακούφιο OZBA, το οποίο δημιουργήθηκε από τον Τουργκούτ Οζάλ, τον Bhattin Bayraktar, τον Talat Icoz (μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Al-Baraka Turk), και τους Μουράτ και Μουσταφά Οζάλ. Το βακούφιο χρηματοδοτεί επισκευές και κατασκευές τζαμιών, το άνοιγμα νέων Κορανικών Σχολών, φτωχούς φοιτητές που επιθυμούν να ασχοληθούν με την έρευνα σε θρησκευτικά θέματα κ.τ.λ.³⁶. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της τουρκικής

³⁵ Mumcu, Rabita, όπ.π. σ.σ. 182-183.

³⁶ Resmi Gazete, 2 Ιανουαρίου 1987.

στατιστικής υπηρεσίας, μέχρι το 1989 τα κορανικά σχολεία τα οποία ελάμβανον βοήθεια από βακουφιανά ιδρύματα ανήρχοντο στον αριθμό των 230.000.

γ) Όμως, το ιδιωτικό εκείνο ίδρυμα το οποίο καταδεικνύει σαφέστερα των συνασπισμό εθνικιστών και ισλαμιστών στην οζαλική Τουρκία, συμφώνως προς τα κελεύσματα της T.I.S. είναι το İlim Yayma Cemiyeti (Η Λέσχη για την Εξάπλωση της Επιστήμης) και το συνακόλουθο βακούφιο της. Η λέσχη αυτή ιδρύθηκε από έναν σημαντικό ηγέτη των Νακσιμπεντί, τον Yusuf Turel και τους φίλους του Abdulkadir Cavusoglu. Η Tahir Ugur και Nazif Celebi. Το βακούφιο της Λέσχης αυτής, που ιδρύθηκε το 1973, παρέχει οικονομική βοήθεια σε ζηλωτιστικά ισλαμικά ιδρύματα και στα μέλη τους. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων, στα μέλη της Λέσχης περιλαμβάνοντο και οι Τουργκούτ και οι Κορκούτ Οζάλ, ο Muammer Abidin, ο Sabahattin Abidin, ο Mustafa Topbas, ο Eymen Topbas, ο Mehmet Aidin, ο Ibrahim Bodur και οι Καθηγητές Ayhan Songar, Nevzat Yalcintas και Salih Tug³⁷.

Ένα ακόμη περιστατικό, συμβολικής σημασίας καταδεικνύει τη σημασία την οποία απέδιδε ο Οζάλ στην αντίληψη της Τουρκο-ισλαμικής Συνθέσεως και μέσω πόσων διαφορετικών όσο και συγκινησιακώς ισχυρών μεθόδων την προωθούσε. Έτσι, μετά το θάνατο της μητέρας του, η οποία ήτο μέλος του Ταρικότ των Νακσιμπεντί, ο Οζάλ επέτυχε να ψηφισθεί μια κυβερνητική απόφαση η οποία επέτρεπε να ταφεί η Hafize Ozal στο κοιμητήριο της αυλής του Τεμένους Sulemaniye³⁸. Ο Πρόεδρος Εβρέν επίσης υπέγραψε την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου διότι, συμφώνως προς τους κείμενους νόμους, η ταφή πολιτών σε κοιμητήρια τεμένων απαγορεύεται και απαιτείται ειδική άδεια από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για να γίνουν εξαιρέσεις. Επιπλέον, μόνο άνθρωποι που τυγχάνει να έχουν κοντινούς συγγενείς οι οποίοι έχουν ταφεί σε κοιμητήριο τεμένων, δύνανται να ταφούν στον ίδιο χώρο, αν, βεβαίως, η κυβέρνηση εκδώσει ειδικό προεδρικό διάταγμα. Η περίπτωση, όμως της Hafize Ozal, δεν πλησίασε αυτές τις απαιτήσεις. Το συγκεκριμένο κοιμητήριο ευρίσκεται δίπλα στον τάφο του Οθωμανού Σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς για τον οποίο οι Νακσιμπεντί ισχυρίζονται ότι ήταν Σειχης του Τάγματός τους κατά τη διάρκεια της δυναστείας του³⁹. Τελικώς, η μητέρα του Οζάλ τάφη δίπλα στον Νακσιμπεντί μέντορά της, το Σειχη Mehmet Zait Kotku Efendi.

Οι ανωτέρω επισημάνσεις και αναλύσεις είναι σημαντικές διότι, αποδεικνύουν πως υπάρχει βάση πραγματικότητας στις θεωρητικές προσεγγίσεις του Z. Μπρζεζίνσκι εάν αυτές εξειδικευθούν αναφορικώς με τη δυνατότητα ασκήσεως

³⁷ Mumcu, Rabita, όπ.π. σ.σ. 182-183.

³⁸ Βλ. τουρκικό καθημερινό τύπο από 12-15 Μαΐου 1988.

³⁹ Είναι γεγονός ότι ο Enver Benhan Sapolyo στο έργο του Mezhepler ve Tarikatlar Tahiri (Η Ιστορία των θρησκευτικών αιρέσεων και Ταγμάτων), 1964, απορρίπτει την άποψη αυτή ως ανακριβή και υποστηρίζει ότι ο Σουλεϊμάν ανήκε στον κλάδο των Gulseni στο Τάγμα των Halveti. Πρόλα αυτά οι Νακσιμπεντί θεωρούν το συγκεκριμένο κοιμητήριο ως ιερό τόπο και κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων, πολλοί Νακσιμπεντί Σειχηδες έχουν ταφεί εκεί.

ελέγχου επί του ταγματικού σουνιτικού Ισλάμ (Νακσιμπεντί, Νουρτζού, Σουλεμαντζί) στην Τουρκία. Αυτό το οποίο, τουλάχιστον εν πρώτοις διαφαίνεται είναι ότι το “λαϊκό” ταγματικό Ισλάμ μπορεί αν ελεγχθεί από οικονομικά κέντρα τα οποία έχουν άμεση επικοινωνία με την παραδεκτή από τις Η.Π.Α. πολιτική εξουσία (Α.Ν.Α.Ρ.) και ως εκ τούτου μπορεί στην εσχάτη ανάγκη να λειτουργήσει χειραγωγούμενο από του χρηματοδότες του, μεγάλους Ομίλους (Οζάλ, Τορμπας, Β.Ι.Δ., Rabotat, Dar al-Maal, Al-Baraka και τελικώς την Agamco).

Η αμερικανική, όμως αυτή προσέγγιση, έχει ως αποτέλεσμα την μη νομιμοποίηση στα όμματα του κλιντονιανού κατεστημένου, των αντιδράσεων των στρατιωτικών στην κυβέρνηση Ερμπακάν. Άλλωστε, ουδέποτε ο πρόεδρος Κλίντον ή οι στενοί επιτελείς του δεν επετέθησαν εναντίον του Ερμπακάν, μέλους και δημιουργήματος του ταγματικού “λαϊκού” Ισλάμ. Τουναντίον, εδήλωσαν ότι το “Ισλάμ του Ερμπακάν είναι ήπιας μορφής και δεν κινδυνεύει εξ’αυτού το πολίτευμα στην Τουρκία”. Άλλωστε, ούτε τώρα οι Η.Π.Α. υποστηρίζουν τις ενέργειες των στρατιωτικών σχετικώς με τη βιαία καταστολή των ισλαμικών πολιτικών, πολιτιστικών ή εκπαιδευτικών εκφράσεων στην Τουρκία, διότι θεωρούν ότι η αιτία του ευρίσκεται στη σωτηρία των προνομίων των στρατιωτικών και δικαστικών και όχι η σωτηρία του πολιτεύματος.

Άλλωστε, δεν είναι αμελητέες οι απόψεις των μελετητών εκείνων οι οποίοι δηλώνουν ότι η σημερινή ισλαμιστική εξάπλωση οφείλεται κατά μέγα μέρος στις ενέργειες των Η.Π.Α., οι οποίες εντόπιζαν στο Ισλάμ το καταλληλότερο και φθηνότερο όπλο εναντίον του κομμουνισμού και σήμερα στην αναχαίτιση της εντός του προσεχούς μέλλοντος αναδυναμωθησομένης Ρωσίας⁴⁰.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο πρέπει να εξετάσουμε το φαινόμενο του ότι από το 1978-9, η C.I.A., σε συνεργασία με τις τουρκικές και τις σαουδαραβικές ειδικές υπηρεσίες πληροφοριών, κατασκεύασε ολόκληρα δίκτυα ισλαμιστικής προπαγάνδας στοχεύοντας στη διείσδυση στους μηχανισμούς των εθνικιστικών κινημάτων της Κ. Ασίας και του τοπικού σουνιτικού κλήρου στο

⁴⁰ Ο Fedeydoun Hoveyda έγραφε χαρακτηριστικά: *Σε ό,τι με αφορά, προειδοποιούσα συχνά τους αμερικανούς θυμίζοντάς τους ότι ο Αλλάχ δεν αποκάλυψε το Κοράνι για να κατασκευασθεί μια ζώνη ασφαλείας από τη Σοβιετική Ένωση. Αλλά οι αμερικανοί θεωρούν πάντοτε ότι τα ξέρουν όλα καλύτερα από τους άλλους. Και τί να πει κανείς για τον αμερικανό ρεπόρτερ ο οποίος διαχωρίζει μεταξύ των συγχρόνων ζηλωτιστών μουσουλμάνων δύο τάξεις: αυτούς που προσβλέπουν στις “κάλπες” και τους άλλους που προτιμούν την “ένοπλη επιλογή”, μία τάση, δηλ. “σκληρή” και μία “ήπια”. Μα εάν ένας Μουσουλμάνος (ή χριστιανός) είναι μετριοπαθής δεν μπορεί να ανήκει στους ζηλωτιστές εξ ορισμού! Μόνο ο Συνταγματάρχης Νόρθ και οι φίλοι του νόμισαν ότι ανεκάλυψαν “μετριοπαθείς” μεταξύ των ανθρώπων του περιβάλλοντος του Χομείνι. (F. Hoveyda, *Que veulent les Arabes?*, Paris, first Documents, 1990 σ. 83 in Alexandre del Valle, *Islamiste et Etats-Unis...*, L'age d'Homme, 1997, σ. 109). Επίσης, ο Paul Marie Couteaux ήταν απολύτως κατηγορηματικός όταν έγραφε, το 1997, ότι: “Όλα οδηγούν τη Μ. Βρετανία, όπως άλλωστε και τις Η.Π.Α., στην αναζήτηση εδάφους συνεννοήσεως με τις πλέον αδιάλλακτες μουσουλμανικές δυνάμεις” (Paul Marie Couteaux, *L'Europe vers la Guerre, Essai*, Ed. Michalon, Paris, 1997, σ. in A. del Valle, ό.π. σ. 109).*

Τατζικιστάν, στο Ουζμπεκιστάν και στο Τουρκμενιστάν. Στις χώρες εκείνες δηλαδή με τα πλουσιότερα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου της Κ. Ασίας, αλλά και εκείνες τις οποίες στοχεύει η σημερινή αγγλο-αμερικανο-τουρκική επιχειρηματική πετρελαιοεξορυκτική δραστηριότητα.

Τεράστιες ποσότητες Κορανίων και λογοτεχνικών έργων εθνικιστικού περιεχομένου από αυτά τα οποία απηγόρευσε η Μόσχα, διοχετεύοντο μαζί με ανάλογες ποσότητες όπλων στις περιοχές αυτές. Τα δίκτυα αυτά είχαν οργανωθεί από τον προϊστάμενο του Συμβουλίου Εθνική Ασφαλείας και π. Σύμβουλο του Προέδρου Κάρτερ, τον Ζμπίγκνιου Μπρζεζίνσκι, τον γνωστό ως "Πολωνό", ο οποίος εδέχθη πολλές φορές τον ψόγο ότι βοηθά αποκλειστικώς τους ισλαμιστές. Βεβαίως, θεωρώντας τους ισλαμιστές ως εκείνους οι οποίοι μπορούσαν να επιφέρουν τις περισσότερες δυνατές βλάβες στο εσωτερικό της Ε.Σ.Σ.Δ. ο Μπρζεζίνσκι έπεισε τον Κάρτερ να τους χρησιμοποιήσει για αν αποδυναμώσει με τον ασφαλέστερο τρόπο την Ε.Σ.Σ.Δ. άλλωστε, η Σοβιετική επέμβαση στο Αφγανιστάν, δικαίωσε απολύτως τον "Πολωνό" και τις απόψεις του στα μάτια, έστω και των τελευταίων αμερικανών αξιωματούχων που τις αμφισβητούσαν⁴¹.

Ο γεωπολιτικός, λοιπόν ρόλος της Τουρκίας, ως ισλαμικού μεσάζοντος, για την "προσάρτηση" της περιοχής της Κασπίας ήταν και παραμένει σημαντικότερος για τους αγγλοσάξωνες, οι οποίοι έχουν θεωρητικοποιήσει τις απόψεις τους επί του θέματος και έχουν δαπανήσει τεράστια ποσά για την τελειοποίηση του κυκλώματος αυτού.

Η Τουρκία οφείλει να μην απωλέσει παντελώς το ισλαμικό της προσώπιο και εάν κινδυνεύσει κάτι τέτοιο, το Πεντάγωνο θα συναινέσει στην μεταβολή του "προσωπίου" σε "πρόσωπο". Εφόσον, όμως οι πολιτισμικές συνθήκες στην Τουρκία είναι τέτοιες ώστε να επιβάλουν, τελικώς, την επικράτηση του ισλαμικού "προσώπου", οι αμερικανοί γεωπολιτικοί σχεδιαστές δεν θα ανεχθούν εύκολα τους "αδέξιους" χειρισμούς των Τούρκων στρατιωτικών οι οποίοι θα αγωνίζονται για τα προνόμιά τους, θέτοντας σε κίνδυνο την ισορροπία στην περιοχή αλλά και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις εκείνες που θα επέτρεπαν στη Μόσχα, εκμεταλλευομένη τα κοινωνικά άρα και πολιτικά ρήγματα στην τουρκική κοινωνία να αυξήσει την επιρροή της στην Ν/Α Μεσόγειο.

Σύμμαχος των Η.Π.Α. στο σχεδιασμό αυτόν εμφανίζεται πρωτίστως η Σ. Αραβία και ακολουθούν οι υπόλοιπες πετρομοναρχίες του κόλπου. Οι δρώντες αυτοί, μέσω της Τουρκίας ολοκληρώνουν το κύκλωμα και επανατοποθετούν τη γεωπολιτική μορφή "αξιοποίησεως" της Τουρκίας.

⁴¹ Alexandre del Valee, Islamisme et Etats-Unis....σ. 110.

1.2. **Ισλαμικό και σαουδαραβικό κεφάλαιο στην Τουρκία: ποσοτική προσέγγιση και ειδικά χρηματοοικονομικά προϊόντα.**

Από την εποχή που εισήλθαν για πρώτη φορά σαουδαραβικά κεφάλαια στην Τουρκία, δηλ. το 1984, υπήρχαν 20 επιχειρήσεις σαουδαραβικών συμφερόντων στη χώρα. Το διάστημα, όμως, 1984-1986 η εγκατάσταση σαουδαραβικών εταιρειών στη χώρα παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό αυξήσεως με ρυθμό της τάξεως του 2.100%. Για επιχειρήσεις άλλων χωρών, ο ρυθμός αυτός εκυμαίνεται από 39% έως 140%⁴².

Ένας από τους κυριότερους λόγους, βεβαίως, ήτο το γεγονός ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν επεχείρησε πριν το 1984 να προσελκύσει επενδύσεις από τις δύο αυτές χώρες. Ένας άλλος λόγος ήτο και το ότι μεσολάβησαν οι προαναφερθέντες λόγοι από την κυβέρνηση Οζάλ για αν εισέλθουν στην Τουρκία οι εταιρείες αυτές.

Άξιο, όμως, προσοχής, με την ανωτέρω οπτική, είναι επίσης και το γεγονός ότι οι πρώτοι διεισδύσαντες στις τουρκικές χρηματοπιστωτικές αγορές δεν είναι οι Σαουδάραβες, αλλά οι Λίβυοι με μια Τράπεζα λιβυκής επιρροής, την *Agar Turk Bankasi*, το 1977. Για πρώτη φορά στην σύγχρονη τουρκική ιστορία, επιτρέπεται σε μία τράπεζα με, κατά πλειοψηφία, ξένο κεφάλαιο, η εγκατάσταση σε τουρκικό έδαφος. Σ'αυτήν την ενέργεια συνηγορούσε και ο αριθμός των συμβολαίων μεταξύ τουρκικών επιχειρήσεων και της Λαϊκής Τζαμαχίρια της Λιβύης. Τα ποσά που εκπροσωπούσαν αυτά τα συμβόλαια, ήσαν κατά πολύ μεγαλύτερα από το σύνολο των αντιστοιχών τουρκικών συμβολαίων από τα οποία έβριθαν οι αγορές της Μ. Ανατολής και της υποσαχάριας Αφρικής.

Άλλωστε, για μεγάλο χρονικό διάστημα η *Agar Turk Bankasi* αποτελούσε μια ανωμαλία έχοντας ως μοναδική αντίπαλο την Τράπεζα *Osmanli*, δηλ. την πρώην *Banque Ottomane Imperiale*, που ιδρύθηκε το 1863.

Η δεκαετία του 1980, μας παρουσιάζει μια νέα πραγματικότητα στον τουρκικό τραπεζικό χώρο: βλέπουμε π.χ. ότι στις 31 Δεκεμβρίου 1989, οι Άραβες έχουν επενδύσει επισήμως 191 δις τουρκικές Λίρες (Λ.Τ.) δηλ. U.S.\$ 83 εκατ. και κατείχαν, εν μέρει ή καθ'ολοκληρίαν Τράπεζες και χρηματοπιστωτικές εταιρείες των οποίων το συνολικό κεφάλαιο και το αποθεματικό τους ανήρχοντο στο ποσό των 144 δις Λ.Τ. δηλ. U.S. \$ 62,5 εκατ⁴³.

⁴² Στα τέλη του Νοεμβρίου 1996, ο συνολικός αριθμός των ξένων εταιρειών στην Τουρκία ήταν 3.551, από τις οποίες το 71% (2.530) συγκεντρώνονταν στον τομέα της παροχής υπηρεσιών. 885 ξένες εταιρείες ενεγράφησαν στην μεταποίηση, ενώ το ποσοστό του αγροτικού προσανατολισμού (99) και των εξορυκτικών δραστηριοτήτων (48), ήτο σαφέστατα χαμηλότερο. Αναφορικά με τον αριθμό των εταιρειών, η Γερμανία κατέχει την πρώτη θέση με 639 εταιρείες. Ωστόσο, όσον αφορά το ύψος του κεφαλαίου που απέδωσαν, η Γερμανία βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά την Ολλανδία. (Συμφώνως προς τον πρόεδρο της TUSIAD κ. Yavuz Canevi στο ANKA Ekonomi Bulteni της 11-12-1996, σ. 3.)

⁴³ Βλ. TUSIAD, *ibid*, 1990, σ.σ. 152-154.

Μία λεπτομερέστερη εξέταση των πραγμάτων στην περίοδο 1986⁴⁴-1989 καταδεικνύει ότι το ποσοστό των ξένων κεφαλαίων στην τουρκική οικονομία εκινείτο στο 5% περίπου αλλά στο εσωτερικό του το ποσοστό αυτό, παρουσιάζε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα σύνθεση η οποία δίδει στις χώρες της Μ. Ανατολής μια κυρίαρχη θέση επιρροής: το 44,7%, δηλ. περίπου το μισό του συνόλου των εισαχθέντων ανήκει και σε Ομίλους Επενδύσεων που έχουν την έδρα τους στο Μπαχρέιν, στην Κύπρο, στο Ιράν, στο Κουβέιτ, στο Πακιστάν, στο Κατάρ, στη Σ. Αραβία και στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Με άλλα λόγια, κατέχοντας ένα ποσοστό όχι μεγαλύτερο του 10% του συνολικού ποσού των ξένων άμεσων επενδύσεων στην Τουρκία, διαθέτουν ένα πολύ μεγαλύτερο αναλογικά επενδυτικό τμήμα του ξένου χρηματοπιστωτικού τομέως. Σε ό,τι αφορά, τώρα, στο ποσοστό των καθαρά κεφαλαίων τα οποία και συγκεντρώνονται στις ισλαμικές τράπεζες της Τουρκίας, παρατηρούμε ότι αυτά συναγωνίζονται με το σύνολο των υπολοίπων αραβομεσανατολικών κεφαλαίων κατέχοντας ακριβώς το ίδιο ποσοστό επί του συνόλου των εισαχθέντων ξένων κεφαλαίων το 1989, δηλ. 17%. Το ποσοστό αυτό εκπροσωπούσε το 1% περίπου του συνόλου των τουρκικών τραπεζικών κεφαλαίων.

Ωστόσο, οι δύο ισλαμικές τράπεζες οι οποίες ιδρύθηκαν το 1985, η F.F.I.⁴⁵, και η τουρκική θυγατρική της η Al-Baraka ανέπτυξαν μια εντυπωσιακή χρηματοπιστωτική επιφάνεια. Αλλά δεν είναι τόσο το μέγεθος της οικονομικής τους επιφάνειας μέσω του οποίου μπορούν να δημιουργήσουν σύστημα πολιτικών επιρροών, όσο, και κυρίως, η δυνατότητά τους να δημιουργούν στενούς δεσμούς μεταξύ επιχειρηματιών και πολιτικών. Τα γνωστά σε εμάς ως "διαπλεκόμενα" (βλ. σχ. 2).

Παρόλο που αυτοί οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι έχουν συσταθεί με ξένα κεφάλαια, θεωρούν εαυτών "τουρκικές τράπεζες". Φαίνεται, όμως, ότι όπως και οι ξένες συμβατικές τράπεζες έχουν και αυτές περιορισθεί σε έξι-μόνο-υποκαταστήματα. Κάθε νέο υποκατάστημα απαιτεί την άδεια των αρχών και αύξηση κεφαλαίου. Οι επιπλέον αυξήσεις δεν αναφέρονται λεπτομερώς στο διάταγμα ή σε άλλα άρθρα αλλά είναι γνωστό ότι απαιτούνται 2,5 δις τουρκικές λίρες για κάθε υποκατάστημα που προσφέρει πλήρεις υπηρεσίες και 1 δις τουρκικές λίρες για κάθε υποκατάστημα που προσφέρει εύρους υπηρεσίες.

Οι χρηματοπιστωτικοί αυτοί Οίκοι είχαν αρχικό κεφάλαιο 5 δις τουρκικών λιρών το οποίο αυξήθηκε σταδιακά ώστε να μπορέσουν να θέσουν σε λειτουργία υποκαταστήματα. Σήμερα και οι δύο διαθέτουν εγκριθέν κεφάλαιο 10 δις τουρκικών λιρών. Το καλυφθέν μετοχικό κεφάλαιο της Al-Baraka Turk ήτο στο τέλος του Ιουνίου του 1988, 8,5 δις τουρκικές λίρες και της Faisal

⁴⁴ Επαναλειτουργία του τουρκικού χρηματιστηρίου. Έτος ωριμάνσεως των οικονομικών μεταρρυθμίσεων του Τ. Οζάλ. Το 1990, ο δείκτης τιμών φθάνει από 701,4% σε 5384,5% στην περίοδο μεταξύ Ιουλίου 1990 και Ιουλίου 1991.

⁴⁵ Ήδη, το Νοέμβριο του 1986, η FFI είχε συγκεντρώσει μια μάζα καταθέσεων της τάξεως των 38,6 εκατ. Λ.Τ. δηλαδή περισσότερο από ό,τι μπορούσαν να συγκεντρώσουν οι πιο πολλές από τις κλασικές τουρκικές τράπεζες.

Finance 9,88 δις ενώ και οι δύο Οίκοι έτυχαν εγκρίσεως όλου του κεφαλαίου τους στο τέλος του 1988.

Αρχικά, οι δύο Οίκοι διέθεταν μόνο τους 199 μετόχους αφού κάθε υπέρβαση του ορίου θα οδηγούσε τη λειτουργία τους υπό τον έλεγχο του Συμβουλίου Κεφαλαιαγοράς και η πλήρης αποκάλυψη των ταυτοτήτων των μετόχων ήταν κάτι που μπόρεσαν να αποφύγουν και οι δύο οίκοι. Όμως το 1988 η Al-Baraka Turk αποφάσισε την αύξηση του αριθμού των μετόχων της, την εισαγωγή της στο Χρηματιστήριο (public company) και την υπαγωγή της στους κανόνες του Συμβουλίου Κεφαλαιαγοράς. Ένα από τα οφέλη της δημόσιας εγγραφής είναι η μεγάλη μείωση του φόρου στα κεφαλαιακά κέρδη από το 46% στο 30%, περίπου.

Η Al-Baraka Turk έλαβε την επίσημη άδεια λειτουργίας στις 21 Ιανουαρίου 1985 και άνοιξε για το κοινό στις 18 Φεβρουαρίου 1985. η άδεια λειτουργίας της Faisal Finance εξεδόθη στις 23 Ιανουαρίου 1985 και άνοιξε στις 2 Απριλίου 1985. Και οι δύο χρηματοπιστωτικοί Οίκοι εδρεύουν στην Κων/πόλη.

Η Al-Baraka άνοιξε υποκαταστήματα που προσφέρουν περιορισμένου εύρους υπηρεσίες στην Άγκυρα στις 10 Σεπτεμβρίου 1987, στη Σμύρνη στις 6 Ιουνίου 1988 και στην Προύσα στις 15 Ιουνίου 1988.

Η Faisal Finance άνοιξε υποκαταστήματα που προσφέρουν περιορισμένου εύρους υπηρεσίες στην Άγκυρα στις 15 Δεκεμβρίου 1987, στη Σμύρνη στις 17 Δεκεμβρίου 1987, στο Ικόνιο στις 18 Απριλίου 1988 και στην Προύσα στις 30 Μαΐου 1988.

Τα υποκαταστήματα αυτά μπορούν μόνο να συλλέγουν κεφάλαια και να παρέχουν πολύ περιορισμένες υπηρεσίες ενώ οι αποφάσεις για επενδύσεις λαμβάνονται στην Κων/πολη. Και οι δύο χρηματοπιστωτικοί οίκοι άνοιξαν το έκτο και τελευταίο υποκατάστημά τους μέσα στο 1989.

Οι οίκοι, για να αντισταθμίσουν την έλλειψη υποκαταστημάτων, διαθέτουν συμφωνίες είσπραξης καταθέσεων με αρκετές συμβατικές τράπεζες κάτι που τους επιτρέπει να συλλέγουν κεφάλαια από όλη την Τουρκία. Η Faisal Finance χρησιμοποιεί την Vakiflar Bankasi, μία κρατική τράπεζα που διαθέτει 278 υποκαταστήματα, ενώ η Al-Baraka Turk χρησιμοποιεί μόνο την Vakiflar Bankasi αλλά και την Turk Ticaret Bankasi, μία ιδιωτική τράπεζα με 407 υποκαταστήματα και την Υπηρεσία Ταχυδρομικών Επιταγών (τσεκ) του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών (ΡΤΤ)⁴⁶. Και οι δύο οίκοι διαθέτουν εκτεταμένο δίκτυο ανταποκριτών τραπεζών σε όλο τον κόσμο και προτιμούν να χρησιμοποιούν, όπου είναι δυνατόν, τις υπηρεσίες των άλλων ισλαμικών τραπεζών αντί των συμβατικών.

Η εγκατάσταση αυτών των χρηματοπιστωτικών οίκων έτυχε και μεγάλης καλύψεως από τα μέσα ενημέρωσης, όχι όμως, πάντοτε, θετικής μορφής.

⁴⁶ Η συντομογραφία του Posta Telegraf Telefon.

Μερικά άρθρα σε εφημερίδες ενδιαφέρθηκαν για τις πολιτικές, θρησκευτικές και οικονομικές υποθέσεις μερικών από τους κορυφαίους μετόχους και δεν θεώρησαν το ίδιο σοβαρό το να εξηγήσουν στο κοινό τους στόχους και τη λειτουργία του ισλαμικού τραπεζικού συστήματος. Τα άρθρα αυτά τόνιζαν επίσης και τη “σαουδαραβική σύνδεση” κάτι που προσέφερε στο ίδιο αυτό τουρκικό κοινό το απαραίτητο για επένδυση των κεφαλαίων του, κλίμα εμπιστοσύνης. Μερικοί πίστευαν ότι η υποστήριξη που είχαν οι χρηματοπιστωτικοί Οίκοι από δύο κορυφαίους σαουδάραβες επιχειρηματίες, θα οδηγούσε σε υψηλές και εγγυημένες αποδόσεις.

Λόγω των δυσκολιών που παρουσίαζε το Σύνταγμα, οι δύο οίκοι δυσκολεύτηκαν να δημοσιοποιήσουν τις δραστηριότητές τους. Το περιεχόμενο όλων των διαφημίσεων ρυθμίζεται αυστηρά από την υποδιεύθυνση του Δημοσίου Ταμείου και Εξωτερικού Εμπορίου η οποία εξέδωσε στις 22 Απριλίου 1986 λεπτομερείς οδηγίες που καλύπτουν “τις αρχές, όρους και συνθήκες που θα εμμείνουν οι Ειδικοί Χρηματοπιστωτικοί Οίκοι στις διαφημίσεις τους”. Όλες οι διαφημίσεις στα ΜΜΕ θα πρέπει να αποφεύγουν τις λέξεις “Ισλάμ” και “Σαρία” (Seriat) και στην προσπάθειά τους να μεταδώσουν το μήνυμά τους, οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι χρησιμοποιούν τη φράση “χωρίς επιτόκιο” ελπίζοντας ότι το κοινό θα το συνδυάσει με το ισλαμικό τραπεζικό σύστημα. Οι περισσότερες διαφημίσεις εμφανίζονται στο δεξιό (ως προς το κεντρικό) μέρος των εφημερίδων και περιοδικών αλλά κατά τις θρησκευτικές μουσουλμανικές γιορτές όπως το Id al-Fitr (Kucuk Bayram ή το τέλος του ραμαζανίου) και το Id al-Adha (Kurban Bayram ή την Ημέρα Θυσίας κατά το προσκύνημα στη Μέκκα) υπάρχουν σύντομα τηλεοπτικά διαφημιστικά. Στις πόλεις όπου λειτουργούν οι χρηματοοικονομικοί οίκοι υπάρχουν, επίσης, διαφημιστικές πινακίδες κατά μήκος των κυρίων δρόμων.

Στον πιστωτικό τομέα τα “κεφάλαια του Αλλάχ” έχουν πολύ μεγαλύτερο ειδικό βάρος από ότι τους επιτρέπει το προαναφερθέν μέγεθός τους. Εκπροσωπούσαν το Δεκέμβριο του 1989 το 29,5% του συνόλου των εμπορικών δανείων τα οποία σύνηψε ο ξένος χρηματοδοτικός παράγων και οι τουρκικές τράπεζες κοινών κεφαλαίων. Επίσης διέυρναν τον κύκλο της επιρροής τους στον τομέα των καταθέσεων μεταξύ των τουρκικών ισλαμικών πληθυσμών, οι οποίοι αποφεύγουν, για θρησκευτικούς λόγους, την απόληψη τόκων⁴⁷.

⁴⁷ Σε ό,τι αφορά στον τόκο (riba) του οποίου η απόληψη αποτελεί ένα από τα σοβαρά αμαρτήματα που παρατίθενται στο Κοράνι, πρέπει, πριν από όλα, να αναφερθούμε στην ασάφεια και τη ρευστότητα που διακρίνει τον όρο. Όπως αναφέρει και ο M. Rodinson το τι ακριβώς ήταν το riba δεν το γνωρίζουμε με βεβαιότητα. Η λέξη σημαίνει στην κυριολεξία, “προσαύξηση”. Δεν φαίνεται να πρόκειται απλώς για τον τόκο με τη δυτική σημασία. Πρόκειται μάλλον για διπλασιασμό του οφειλόμενου ποσού (κεφάλαιο, τόκοι σε χρήμα ή σε είδος), όταν ο οφειλέτης δε μπορούσε να πληρώσει κατά τη λήξη της προθεσμίας. Όπως, όμως, οι περισσότερες εντολές του Κορανίου, πρόκειται ίσως για περιστασιακό κανόνα που υιοθετήθη για την αντιμετώπιση παροδικών περιστάσεων. Αργότερα, όμως, του έδωσαν οικουμενική ισχύ, καθώς δεν μπορούσαν να δεχθούν ότι ο Θεός ενομοθέτησε για συνθήκες τόσο περιορισμένες χωρικά και χρονικά. Τα διάφορα εδάφια του Κορανίου που απαγορεύουν το riba, μοιάζουν να έχουν για στόχο τότε τους μουσουλμάνους τότε τους παγανιστές (πρόκειται, λένε, για πρακτική της Μέκκας), τότε τους Εβραίους και τότε τους

Στην πράξη, λοιπόν, βλέπουμε ότι το ισλαμικό τραπεζικό σύστημα⁴⁸ είναι άκρως θελκτικό για τους μικρομεσαίους επενδυτές, στους οποίους στοχεύει άλλωστε⁴⁹, βασισμένο, καθώς είναι, στην κατανομή κερδών και ζημιών μετά τη λήξη της προθεσμίας του “ισλαμικού” συμβολαίου το οποίο υπεγράφη μεταξύ του επενδυτή και της ισλαμικής εμπορικής τράπεζας. Είναι ευνόητο ότι η ανυπαρξία πιέσεων προς την πλευρά του επενδυτή για εξυπηρέτηση του δανείου εντός συγκεκριμένων προθεσμιών για έναν ακόμη λόγο το σύστημα αρκετά δημοφιλές και σε πολλά σημεία, αναπτυξιακό. Συμβαδίζει άλλωστε με τον ορισμό της Οικονομίας, όπως τον έδωσε ο Πρόεδρος της AIBI (Association Internationale des Banques Islamiques) και υιός του βασιλέως Φευζάλ της Σ. Αραβίας, Πρίγκηψ Μωχάμεντ αλ-φευζάλ αλ-Σάουντ, στη διάρκεια της διάσκεψης της UNESCO στο Παρίσι με τίτλο «Ισλάμ και Δύση», το Νοέμβριο του 1985. «Πρόκειται», είπε ο Πρίγκηψ, «για την επιστήμη η οποία υποδεικνύει στον άνθρωπο, τον τρόπο χρήσεως των πλουτοπαραγωγικών πηγών και των μέσων παραγωγής ώστε να ικανοποιεί τις επιγείες ανάγκες του, συμφώνως προς τον υπάρχοντα θείκό κώδικα ο οποίος έχει στόχο τη δικαιότερη δυνατή κατανομή».

Στο ίδιο συνέδριο, ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας κ. Οζάλ ανέφερε ότι «δεν υπάρχει οικονομικό σύστημα που να μπορεί να χαρακτηριστεί αμιγώς ισλαμικό. Αλλά», πρόσθεσε, «η χώρα μου, χάρη σε ένα σχετικό κυβερνητικό νομοσχέδιο που υιοθέτησε, επιτρέπει και τη λειτουργία στο τουρκικό έδαφος, ισλαμικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων τα οποία δεν εισπράττουν τόκους. Τα περισσότερα από τα ιδρύματα αυτά θα ασχολούνται με χρηματιστικές συναλλαγές και θα διαδραματίζουν ρόλο χρηματοδοτικού μεσάζοντος σε ό,τι αφορά στον τομέα της χρηματοδότησης εισαγωγών-εξαγωγών, μέχρι να τελειοποιηθούν και να εξειδικευθούν αρκετά ώστε αν καταστούν ικανά να καλύψουν και τον τομέα της αποταμιεύσεως»⁵⁰. Το ζήτημα, λοιπόν, που έθετε ο Οζάλ ήταν σοβαρό: έπρεπε να μάθουν τα ισλαμικά τραπεζικά συστήματα να χειρίζονται το *riba*. Από εκεί και έπειτα τα άλλα θα ήταν εύκολα.

Στο πλαίσιο των προσπαθειών προσαρμογής του ισλαμικού τραπεζικού συστήματος στη σύγχρονη πραγματικότητα δημιουργήθηκαν νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα που στόχευαν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Μεταξύ αυτών, δημιουργήθηκαν δύο νέοι τύποι χρηματοοικονομικών προϊόντων:

χριστιανούς. Στην πραγματικότητα δεν ήταν γνωστό τι ακριβώς ήταν το *riba*. Μια παράδοση μάλιστα, έλεγε, πως το σχετικό κορανικό εδάφιο ήταν το τελευταίο που απέκαλυψε ο Αλλάχ στο Μωάμεθ και ο Προφήτης πέθανε πριν προλάβει να το εξηγήσει. Τελικώς, με το *riba*, κατέληξε να νοείται γενικά κάθε όφελος που απεκόμιζε ο εις εκ των συμβαλλομένων σε μία αγοραπωλησία ή μια ανταλλαγή πολύτιμων μετάλλων και εδωδίων ειδών (Rodinson, 1966).

⁴⁸ I.Θ. Μάζης, *ibid.*, σ.σ. 84-108.

⁴⁹ Πρβλ. Esposito J., *Islam and Development*, Syracuse University Press, Syracuse, N. York 1982 και *Islam in Perspective*, Oxford Analytica, Oxford, 1986.

⁵⁰ S. Parigi., *Des Banques Islamiques*, ed. Ramsay, Paris 1989, σ.σ. 116-118 in I. Θ. Μάζης, *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μ. Ανατολή*, όπ.π. σ. 91.

α) *Οι τρέχοντες λογαριασμοί* οι οποίοι είναι πληρωτέοι επί τη εμφανίσει και γίνονται δεκτοί σε τουρκικές λίρες ή ξένο νόμισμα, δολάρια ΗΠΑ ή γερμανικά μάρκα.

Οι λογαριασμοί αυτοί καταχωρούνται ξεχωριστά από τους άλλους και οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι είναι υποχρεωμένοι να διατηρούν ξεχωριστά τα κεφάλαια σε τουρκικές λίρες και ξένα νομίσματα.

Οι οίκοι έχουν ορίσει ελάχιστο όριο ανοίγματος λογαριασμού τις 50.000 τουρκικές λίρες, ή το αντίστοιχο σε ξένο νόμισμα, και εάν ο πελάτης χρησιμοποιεί ικανοποιητικά το λογαριασμό του τους πρώτους μήνες λαμβάνει και καρτέ επιταγών. Οι υπηρεσίες για τους λογαριασμούς αυτούς δεν χρεώνονται και δεν αποδίδεται επιτόκιο ή κέρδη στους κατόχους τους.

β) Το *πιστοποιητικό διανομής κερδών και ζημιών*. Οι τίτλοι αυτοί εκδίδονται από εταιρείες εισηγμένες στο χρηματιστήριο, επιτρέποντας στους κατόχους τους να συμμετέχουν στα κέρδη της εταιρείας. Η διαφορά αυτού του είδους των ισλαμικών τίτλων από τους αντίστοιχους δυτικούς, έγκειται στο γεγονός ότι οι ισλαμικοί τίτλοι εξαναγκάζουν τους κατόχους τους να συμμετέχουν σε πιθανές ζημιές της εταιρείας. Τα διανεμόμενα, μέσω των τίτλων αυτών, κέρδη εγγράφονται ως "δαπάνες" στα βιβλία της εταιρείας, στα οποία εγγράφονται επίσης και τα επιτοκιακά κόστη. Τα εισοδήματα που αποδίδουν οι τίτλοι αυτοί, υπόκεινται σε φορολογία ύψους 10 %, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τόκους των κοινών καταθέσεων. Αυτό το νέο χρηματοπιστωτικό σύστημα βρίσκεται στην πρώτη του φάση.

Οι λογαριασμοί αυτοί μπορούν αν ανοιχθούν από τα άτομα ή επιχειρήσεις που επιθυμούν να μοιραστούν τα κέρδη (ή ζημιές) των χρηματοπιστωτικών οίκων για μια

Περίοδο 90, 180, 360 ημερών ή περισσότερο. Οι λογαριασμοί μπορούν να είναι σε τουρκικές λίρες ή ξένο νόμισμα με ελάχιστο ποσό τις 100.000 τουρκικές λίρες ή το αντίστοιχο σε ξένο νόμισμα. Η πλέον δημοφιλής περίοδος καταθέσεων είναι οι 90 ημέρες.

Παρόλο που οι κανονισμοί αναφέρουν ότι τα κεφάλαια κάθε ομάδος πρέπει να τυγχάνουν ιδιαίτερας διαχείρισεως, στην πράξη αυτό δεν γίνεται. Οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι ισχυρίζονται ότι κάτι τέτοιο θα κάνει της κεφαλαιακές λειτουργίες λιγότερο αποδοτικές από οικονομική άποψη και πιο περίπλοκες στη διαχείρισή τους. Μερικές ισλαμικές τράπεζες διαθέτουν ξεχωριστά κοινά ταμεία (pools) και συνήθως αποδίδουν μεγαλύτερο ποσοστό κέρδους στον επενδυτικό λογαριασμό εάν η περίοδος καταθέσεως είναι μεγαλύτερη.

1.3. Η περίπτωση των Α.Β.Τ. και F.F.I.⁵¹

Η τουρκική κυβέρνηση επί Οζάλ, εισήγαγε και μία νέα αντίληψη στους τομείς της αποταμιεύσεως, της χρηματοδοτήσεως και της επενδύσεως με τη δημιουργία ενός νέου νόμου τιτλοφορούμενου ως “Ενίσχυση της αποταμιεύσεως και επιτάχυνση των Δημοσίων Επενδύσεων”. Αυτός ο νέος νόμος δημιούργησε ένα νέο είδος χρηματοοικονομικού προϊόντος, τα “ομόλογα εισοδηματικής διανομής”. Πρόκειται για τίτλους που επιτρέπουν στον κάτοχό τους να συμμετέχει στην απόληψη κερδών από εισοδήματα προερχόμενα από τη λειτουργία τοπικών κοινοτικών υποδομών (γέφυρες, φράγματα, δρόμοι, τηλεπικοινωνίες, σιδηρόδρομοι, λιμάνια και αεροδρόμια). Οι εισοδηματικές αποδόσεις των τίτλων αυτών δεν προκαθορίζονται αλλά γίνεται *ex ante* υπολογισμός τους, ανάλογα με τα κέρδη των υποδομών επί των οποίων έχουν εκδοθεί. Οι τίτλοι αυτοί θέλγουν τους αποταμιευτές που προτιμούν την αρχή της διανομής των κερδών (και όχι εισοδημάτων προερχομένων από τόκους) λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων αλλά και των παραδόσεών τους.

Εξ’ άλλου, παρακολουθώντας τη διαδικασία προσαρμογής των συγχρόνων χρηματοπιστωτικών λειτουργιών στην αρχή του *riba*, διαπιστώνουμε την επιτυχή, εν πολλοίς, λειτουργία των Ισλαμικών Τραπεζών στα τουρκικά, και όχι αποκλειστικώς, εδάφη.

Παραδείγματος χάριν, η ισλαμική Τράπεζα Al-Baraka, από την έδρα της στην Κωνσταντινούπολη ακτινοβολεί μέσω των υποκαταστημάτων της μέχρι την Άγκυρα, τη Σμύρνη και την Προύσα ενώ η F.F>I. βρίσκεται στο Ικόνιο. Τα υποκαταστήματα τους, άλλωστε, βρίσκονται με τις τουρκικές τράπεζες στη Γερμανία και τη Σ. Αραβία ιδιαίτερα στο πεδίο της αποσπάσεως του μέρους εκείνου της αγοράς που αφορά τα εμβάσματα των Τούρκων μεταναστών. Είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί, λοιπόν, με όρους ισολογισμού ή εκτός ισολογισμού υποχρεώσεων, το μέγεθος της επιρροής των ισλαμικών τραπεζών επί του πληθυσμού. Σημαντικότερο, επίσης στοιχείο που τεκμηριώνει την ευκαμψία και το συγκριτικό πλεονέκτημα που παρουσιάζουν στη μουσουλμανική Τουρκία αυτές οι Τράπεζες είναι και το ότι οι ισχυροί δεσμοί τους με τον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο διευκολύνουν τη διεκδίκηση από πλευράς των τραπεζών αυτών, την ανταγωνιστική διεκδίκηση του τμήματος εκείνου της αγοράς που ασχολείται με τη χρηματοδότηση των εισαγωγών πετρελαίου μέχρι το επίπεδο των U.S. \$ 100-200 εκατ. κατ’ έτος στο μέσον περίπου της δεκαετίας του 1980.

στην Τουρκία, τα κεφάλαια που κατατίθενται σε τουρκικές λίρες τοποθετούνται σε ένα κοινό ταμείο και αυτά σε ξένο νόμισμα σε άλλο.

⁵¹ Baldwin, D. “Islamic Banking in a Secularist Context”, σ.σ. 22-40, in *Aspects of Religion in Secular Turkey*, C.M.E.I.S., University of Durham, 1990, Occasional Paper Series, no 40.

Σύμφωνα με τους κανονισμούς, οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι πρέπει να υπολογίζουν “μία μονάδα αξίας” για κάθε κοινό ταμείο⁵².

Η Al-Baraka Turk δημοσιεύει την “μονάδα αξίας” των λογαριασμών της σε τουρκικές λίρες ή ξένο νόμισμα κάθε Πέμπτη στο δεξιό άκρο των εφημερίδων “Tercuman” και “Turkiye”. Η Faisal Finance δεν δημοσιεύει τακτικά τα στοιχεία αυτά στα μέσα ενημέρωσης αλλά αυτά παρέχονται όταν ζητηθούν από οποιοδήποτε υποκατάστημα.

Σήμερα ο κάθε χρηματοπιστωτικός οίκος λαμβάνει προμήθεια 20% θεωρούμενη ως “έξοδα” επί όλων των κερδών που πραγματοποιήθηκαν σε όλες τις τοποθετήσεις επενδύσεων κερδών και ζημιών. Το υπόλοιπο 80% πιστώνεται στους λογαριασμούς των επενδυτών. Όπως και στη περίπτωση των επιτοκίων που αποδίδουν οι τράπεζες με το riba, τα κέρδη που πιστώνονται στους επενδυτές υπόκεινται σε φόρο 10,4% ως παρακράτηση για την ενίσχυση της εθνικής αμύνης. Οι φορολογικές υπηρεσίες δεν διαχωρίζουν τα κέρδη είτε είναι επιτόκια καταθέσεων, είτε συμμετοχικοί λογαριασμοί. Όλοι οι λογαριασμοί που δεν κλείνονται μέσα σε πέντε εργάσιμες ημέρες από την ημερομηνία λήξης ανανεώνονται αυτομάτως για ίση περίοδο. Τα χρήματα μπορούν να αποσυρθούν από αυτούς τους λογαριασμούς πριν από την ορισμένη ημερομηνία κατόπιν σχετικής προειδοποίησης 30 ημερών. Εάν το κεφάλαιο έχει κέρδος, ο καταθέτης μπορεί να λάβει μόνο το πρώτο ποσό, σε περιπτώσεις που το κεφάλαιο παρουσιάζει ζημία, ο καταθέτης είναι υποχρεωμένος να μοιρασθεί τις ζημίες οι οποίες αφαιρούνται από την αρχική επένδυση.

Στους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αυτών οίκων, η μέγιστη συμμετοχή στα κέρδη (ή ζημιές) για τους οίκους ορίζεται στο 20% και χρειάζονται και οι δύο οίκοι την έγκριση της Κεντρικής Τράπεζας για να το μειώσουν στο 15%. Μια τέτοια κίνηση θα επέτρεπε στους οίκους να προσφέρουν μεγαλύτερη απόδοση στον επενδυτή και να ανταγωνισθούν αποτελεσματικότερα τις τράπεζες που προσφέρουν riba, τα επιτόκια των οποίων αυξήθηκαν από την Κεντρική Τράπεζα τον Φεβρουάριο 1988.

Η Al-Baraka Turk διαθέτει και έναν λογαριασμό ειδικών επενδύσεων. Αυτός συνεστήθη τον Μάιο 1987 και προσφέρει στους επενδυτές μεγαλύτερη απόδοση με ελάχιστη κατάθεση της τάξεως των 60 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών. Ο επενδυτής λαμβάνει 90% όλων των κερδών και η Al-Baraka Turk το

⁵² Αυτή η “μονάδα αξίας”, που έχει ως βάση το 100 την ημέρα που άρχισε η συλλογή κεφαλαίων από πλευράς των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, αποτελεί ένα σταθμικό μέγεθος και πρέπει να ανακοινώνεται εβδομαδιαίως. Ο καθορισμός της γίνεται κατόπιν διαιρέσεως της συνολικής αξίας του ενεργητικού σε κάθε κοινό ταμείο λογαριασμών διανεμομένων κερδών και ζημιών με τη συνολική “λογιστική αξία” της προηγούμενης ημέρας, εάν έχει καταγραφεί κέρδος ή ζημιά. Η “λογιστική αξία” υπολογίζεται κατόπιν διαιρέσεως του κατατιθέμενου, από τον επενδυτή, ποσού δια της “μονάδος αξίας” που ίσχυε την ημέρα του ανοίγματος του λογαριασμού. Όταν οι δύο αριθμοί πολλαπλασιασθούν μεταξύ τους δίδουν την αξία της επενδύσεως σε τουρκικές λίρες ή ξένο νόμισμα.

10% ως διαχειριστικά έξοδα. Τα κεφάλαια μπορούν αν τοποθετηθούν για 180, 360 ημέρες ή περισσότερο.

Σε αντίθεση με τα κεφάλαια που τοποθετούνται στις συμβατικές τράπεζες και τα οποία είναι ασφαλισμένα, τα κεφάλαια που είναι τοποθετημένα στους Τρέχοντες, Συμμετοχικούς και Ειδικών Επενδύσεων λογαριασμούς των χρηματοπιστωτικών οίκων δεν καλύπτονται από το Ταμείο Ασφαλίσεως Καταθέσεων Αποταμιεύσεως.

Οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι στην Τουρκία, παράλληλα με τις περισσότερες ισλαμικές τράπεζες, παρέχουν υπηρεσίες όπως εσωτερικές και διεθνείς μεταφορές κεφαλαίων, συλλογή συναλλαγματικών, πιστωτικές επιστολές, ταξιδιωτικά τσεκ, αγορά και πώληση ξένων νομισμάτων τοις μετρητοίς και υπηρεσίες θεματοφύλακα. Οι υπηρεσίες αυτές είναι απαραίτητες για τους πελάτες των και καθώς αυτές προσφέρονται επ' αμοιβή, βοηθούν στη μείωση των γενικών εξόδων και έτσι στην αύξηση των εσόδων.

1.3.1 Η αύξηση των καταθέσεων των δύο Οίκων (Α.Β.Τ. και F.F.K.)

Οι δύο ανωτέρω χρηματοπιστωτικοί Οίκοι ξεκίνησαν με μέτριες καταθέσεις όπως ήταν αναμενόμενο για ένα νέο και νεωτεριστικό είδος χρηματοοικονομικού θεσμού. Η αρχική διαφήμιση για το άνοιγμα τους έφερε μεγάλη ανταπόκριση. Τα κεφάλαια που ήλθαν από τους Λογαριασμούς Συμμετοχών (PLS) και αυτούς των Ειδικών Επενδύσεων ήταν έως και 20% πάνω από τα κεφάλαια που ήλθαν από τους τρέχοντες και χρησιμοποιήθηκαν στη χρηματοδότηση διαφόρων κερδοφόρων επενδυτικών σχεδίων.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 1, κατά τη διάρκεια του 1985 η Al-Baraka Turk και η Faisal Finance προσέλκυσαν συνδυασμένες καταθέσεις 28,9 δις τουρκικών λιρών παρόλο που λειτουργούσαν μόνο 10 και 9 μήνες αντιστοίχως. Η FFK συνέλεξε 30,0% περίπου περισσότερα κεφάλαια από την ABT και οι τύπου PLS-λογαριασμοί της σε ξένο νόμισμα είχαν σχεδόν τριπλάσια αξία αυτών της ABT.

Το έτος 1986 υπήρξε σημαντική αύξηση καταθέσεων και στους δύο Οίκους. Οι καταθέσεις της FFK αυξήθηκαν κατά 180,2% ενώ αυτοί της ABT κατά 140,5%. Και οι δύο Οίκοι παρουσίασαν μείωση στην αξία τρεχόντων λογαριασμών σε τοπικό νόμισμα καθώς οι επενδυτές μετέτρεψαν τα κεφάλαιά τους σε λογαριασμούς PLS που είχαν σχετικά υψηλή απόδοση. Ακόμα μία φορά η FFK κατείχε πολύ περισσότερες καταθέσεις σε ξένο νόμισμα από την ABT οι οποίες αποτελούσαν το 69,7% των συνολικών καταθέσεων της. Οι καταθέσεις της ABT σε ξένο νόμισμα αναλογούσαν μόνο 35,4% των συνολικών καταθέσεων της.

Το 1987, η συνολική αύξηση στο σύνολο των καταθέσεων συνεχίστηκε σε χαμηλότερους ρυθμούς για την ABT (αύξηση 131,7%) και σε αρκετά μειωμένους για την FFK (αύξηση 99,1%). Η αύξηση στις καταθέσεις ξένου νομίσματος είναι και πάλι ενδιαφέρουσα. Η αξία των λογαριασμών σε ξένο

νόμισμα για την ABT μειώθηκε 26,1% σε σχέση με το 1986 αλλά οι (τύπου PLS) λογαριασμοί της σε ξένο νόμισμα αυξήθηκαν εντυπωσιακώς κατά 202,5%. Στην FFK παρατηρήθηκε μια πολύ μεγάλη αύξηση (245,6%) στους τρέχοντες λογαριασμούς σε ξένο νόμισμα αλλά πολύ μικρότερη αύξηση (86,5%) στους λογαριασμούς PLS ξένου νομίσματος. Παρά τις συνολικές αυξήσεις στην ABT, η αξία των καταθέσεων ξένου νομίσματος στην FFK ήτο υπερδιπλάσια στο τέλος του 1987. Όμως η ABT κατάφερε να προσελκύσει περισσότερες καταθέσεις σε τουρκικές λίρες από την FFK καθ' έκαστον έτος λειτουργίας της.

Ίσως η αιτία για τους μεγαλύτερους ξένου νομίσματος της FFK να οφείλεται στις δραστηριότητες των γραφείων της στη Φρανκφούρτη και του γραφείου της των Δημοσίων Σχέσεων στην Τζέντα. Και τα δύο ιδρύθηκαν για να διαφημίσουν τις υπηρεσίες και δραστηριότητες του Οίκου στους Τούρκους εργάτες των δύο χωρών και να τους προτείνουν τη μεταφορά των καταθέσεών τους σε ξένο νόμισμα στα υποκαταστήματα της FFK στην Τουρκία.

Στο τέλος του 1987 το συνδυασμένο σύνολο καταθέσεων των δύο χρηματοπιστωτικών Οίκων ανήρχετο περίπου σε 161,1 δις τουρκικές λίρες και αντιπροσώπευε το 1,16% των συνολικών καταθέσεων σε Τρέχοντες λογαριασμούς όπως και σε αντίστοιχους Ταμιευτηρίου που κατείχαν οι συνήθεις "κοσμικού χαρακτήρος" εμπορικές Τράπεζες (με riba) στην Τουρκία, σε σύγκριση με το 0,86% του 1986.

Την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουνίου 1988, η αύξηση των καταθέσεων στους δύο Οίκους ήτο μάλλον μετρία. Παρόλο που υπήρχε απόλυτη αύξηση στα ποσά των καταθέσεων, υπήρχε απότομη μείωση του ποσοστού. Αυτό οφείλεται κυρίως στον υψηλό πληθωρισμό, η εκτίμηση του οποίου ήτο της τάξεως του 70%, περίπου, το Σεπτέμβριο 1988. αυτό είχε ως αποτέλεσμα αρνητικές αποδόσεις και ανάγκασε ορισμένους επενδυτές να αλλάξουν είδος επενδύσεως. Η αξία των λογαριασμών στην ABT αυξήθη κατά 24,1% και στην FFK κατά 23,6%. Στην ABT η αξία των καταθέσεων σε ξένο νόμισμα αυξήθη με ταχύτερο ρυθμό από τους υπάρχοντες σε τουρκικές λίρες αλλά παρά το γεγονός αυτό, οι καταθέσεις σε ξένο νόμισμα της ABT στο τέλος Ιουνίου ήταν χαμηλότερες από της FFK η οποία κατά την ίδια περίοδο κατέγραψε μεγαλύτερα κέρδη στις καταθέσεις της σε τουρκικές λίρες.

Και οι δύο χρηματοπιστωτικοί οίκοι φαίνονται να επιθυμούν την προσέλκυση ευρείας βάσεως καταθέσεων. Στο τέλος 1987, οι δύο χρηματοοικονομικοί οίκοι διέθεταν 3.740 τρέχοντες λογαριασμούς και 38.385 λογαριασμούς συμμετοχής στα κέρδη και τις ζημιές. Το μέσο ποσό για κάθε λογαριασμό ήταν περίπου 3,8 εκατομ. τουρκικές λίρες. Αυτό πρέπει να συγκριθεί με τους 26.809 λογαριασμούς και το μέσο ποσό των 2,8 εκατομμυρίων του 1986. Η αύξηση στο μέσο ποσό ήτο αποτέλεσμα της εμπιστοσύνης και αποδοχής των καταθετών οι οποίοι νοιώθουν άνετα στις συναλλαγές τους με τους χρηματοοικονομικούς οίκους διότι μπορούν να σχετισθούν με αυτούς με πνευματικούς, κοινωνικούς και θρησκευτικούς όρους.

Το πρώτο έτος λειτουργίας τους το 15% περίπου της αξίας των καταθέσεων τους ήταν σε τρέχοντες λογαριασμούς αλλά από το τέλος του Ιουνίου 1988 ο αριθμός αυτός έπεσε στο 5% ενώ οι καταθέτες είχαν προσανατολισθεί κατά περίπου 95%, περίπου, σε λογαριασμούς συμμετοχής στα κέρδη και ζημιές και σε ειδικών επενδύσεων .

Το μικτό ποσοστό αποδόσεως το 1987 στους λογαριασμούς PLS ήταν περίπου 54%. Αυτό συνεκρίνετο με τα μικτά κέρδη καταθέσεων σε συμβατικές τουρκικές τράπεζες. Παρόλα αυτά, τα κέρδη ετησίων καταθέσεων στις τράπεζες αυτές είναι σήμερα υψηλότερα από τα αντίστοιχα στους χρηματοπιστωτικούς αυτούς οίκους, παρόλο που άλλα ποσοστά είναι λίγο χαμηλότερα⁵³. Τόσο η ABT όσο και η FFK επιθυμούν να αυξήσουν τα ποσοστά των κερδών των καταθετών τους για να καταστήσουν τις αποδόσεις πιο ελκυστικές έναντι του ποσοστού ετησίας καταθέσεως των συμβατικών τραπεζών. Τα κέρδη που κατέβαλαν στους καταθέτες οι χρηματοπιστωτικοί αυτοί Οίκοι για τους λογαριασμούς ξένου νομίσματος, μόλις και μετά βίας αντιπροσώπευαν τις αποδόσεις των τραπεζών που στηρίζονταν στο riba⁵⁴.

Η διανομή κερδών για λογαριασμούς ειδικών επενδύσεων της ABT, που ο Οίκος άρχισε να μοιράζει από το Μάιο 1987, έδειξε ποσοστό αποδόσεως 57,5%, περίπου, σε ετησία βάση το 1987. η απόδοση αυτή, που είναι υψηλότερα από αυτή που έλαβαν οι κάτοχοι λογαριασμών PLS, οφείλεται στο ότι ο χρηματοπιστωτικός Οίκος διανέμει το 90% των επενδυτικών κερδών στους επενδυτές.

Παρόλο που η Faisal Finans δεν παρουσίασε στοιχεία στην ετήσια έκθεσή της για τη διανομή κερδών στους επενδυτές, φαίνεται ότι οι αποδόσεις ήταν παρόμοιες με της ABT.

Όπως είναι αναμενόμενο σε περιόδους πληθωρισμού, οι περισσότερες καταθέσεις τοποθετούνται για περίοδο 90 ημερών. Στην FFK, για παράδειγμα, αυτοί οι λογαριασμοί αντιπροσώπευαν σχεδόν το 63% όλων των λογαριασμών PLS και πάνω από 71% όλων των κεφαλαίων PLS στο τέλος του 1987, σε σύγκριση με το 59% και 69% αντίστοιχως για το τέλος του 1986.

⁵³ Από τον Σεπτέμβριο 1988 τα μέγιστα μικτά επιτόκια για περιόδους κατάθεσης 3 μηνών, 6 μηνών και 1 έτους στις συμβατικές Τράπεζες ήταν 42%, 51% και 64% αντίστοιχως.

⁵⁴ Η "μονάδα αξίας" που περιεγράφη ανωτέρω ορίσθη από την ABT στο 100 στις 29 Μαρτίου 1985, την ημέρα που άρχισε αυτή να συλλέγει κεφάλαια PLS. Η σταθμική αυτή μονάδα ανήλθε στο 383,1823 στις 14 Μαρτίου 1988 και έτσι, για παράδειγμα, μια επένδυση 100.000 τουρκικών λιρών εκείνη την ημέρα μπορούσε να "αγοράσει" 260,9724 μονάδες. Η "μονάδα αξίας" ανήλθε στο 499,1936 στις 19 Σεπτεμβρίου και έτσι η επένδυση θα άξιζε τότε 130.276 λίρες. Ο αριθμός μονάδων "λογιστικής αξίας" εγγράφεται στην συμφωνία PLS που έχει ο πελάτης. Οι χρηματοοικονομικοί οίκοι παρουσιάζουν την "μονάδα αξίας" κάθε εβδομάδα, είτε στα MME είτε μετά από απαίτηση σε οποιοδήποτε υποκατάστημα. Στη πραγματικότητα, ο λογαριασμός PLS λειτουργεί ως "αμοιβαίο κεφάλαιο". Ένας πελάτης μπορεί, έτσι, να παρακολουθήσει την εξέλιξη της επενδύσεως αλλά δεν μπορεί να κάνει το παραμικρό εάν μειωθεί η "μονάδα αξίας". Σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να περιμένει το τέλος της περιόδου καταθέσεως για να αποσύρει τα κεφάλαια.

Στο τέλος του 1987, η αναλογία οφειλών (καταθέσεις) ανά μετοχή (equity ratio) της ABT ήτο 9,8%, από το 5,9% του 1986 και της FFK ήτο 10,6% το 1987 από το 7,5% του 1986. Τα υψηλά ποσοστά του 1987 αποκαλύπτουν αποδοχή από τους καταθέτες και την ικανότητα των σχετικά νέων χρηματοπιστωτικών Οίκων και αντανακλούν την εμπιστοσύνη για τη διαχείριση τους να παράγουν κέρδη από επενδύσεις.

Παρόλο που δεν είναι δυνατόν να δοθούν ακριβή στοιχεία, οι χρηματοπιστωτικοί Οίκοι φαίνεται ότι προσέλκυσαν αρκετούς χιλιάδες πελάτες που δεν είχαν καταναλώσει προηγουμένως τραπεζικές υπηρεσίες. Φυσικά, υπάρχουν πελάτες που δεν έχουν θρησκευτικά συναισθήματα και απλώς τοποθέτησαν τα κεφάλαιά τους με την ελπίδα υψηλότερων αποδόσεων από αυτά που προσφέρουν οι συμβατικές τράπεζες ή τα ομόλογα και τα χρεόγραφα του δημοσίου.

Συνολικώς, φαίνεται ότι οι επενδυτές υποδέχθηκαν καλά και αποζημιώθηκαν αντιστοίχως, έως πρόσφατα, με σχετικά υψηλές πραγματικές αποδόσεις. Με το άνοιγμα υποκαταστημάτων και τη μεγαλύτερη συνειδητοποίηση του κοινού ότι υπάρχει ασφαλής εναλλακτική λύση απ' ότι συμβατικές τράπεζες, είναι πιθανόν ότι θα συνεχίσει να αυξάνεται ο αριθμός καταθετών και όγκου καταθέσεων.

2. Ενεργητικό, επενδύσεις και αναπτυξιακά κεφάλαια.

Η συνολική αύξηση του ενεργητικού, κυρίως των επενδύσεων, αποτελεί σημαντική ένδειξη ανάπτυξης των χρηματοπιστωτικών αυτών Οίκων. Το ενεργητικό της ABT αυξήθηκε με ρυθμό 109,2% το 1986 και 103,65 το 1987 και έφθασε σε σύνολο 98,6 δις τουρκικών λιρών στο τέλος του 1987. Το αντίστοιχο για την FFK ήτο 135,5% και 98,7% για την ίδια περίοδο και στο τέλος του 1987 ανήρχετο σε 120,0 δις τουρκικές λίρες. Με μια πρώτη εκτίμηση, οι αυξήσεις αυτές παρουσιάζονται θεαματικές αλλά αρκετές άλλες τουρκικές ιδιωτικές Τράπεζες και μερικές ξένες τράπεζες στην Τουρκία κατέγραψαν υψηλότερους ρυθμούς για την ίδια περίοδο. Ο ρυθμός αυτός, όμως, φαίνεται να δείχνει σημαντικό δυναμικό για το μέλλον των χρηματοπιστωτικών οίκων.

Το ποσοστό αποδόσεως επί του ενεργητικού (return on assets ratio)⁵⁵ παρέχει μια ευρεία κλίμακα μετρήσεως της ικανότητας διαχειρίσεως να αποδίδει κέρδη από τις τραπεζικές δραστηριότητες ανεξαρτήτως της πηγής των κεφαλαίων που τις στηρίζουν. Στα τρία χρόνια λειτουργίας της, η ABT κατέγραψε υψηλότερη απόδοση στο ποσοστό του ενεργητικού από την FFK. Το 1987 το ποσοστό της ήτο της τάξεως του 5,9% ενώ της FFK 3,4%.

⁵⁵ Το ποσοστό αυτό έχει υπολογισθεί χρησιμοποιώντας στοιχεία μικτών κερδών καθώς τα στοιχεία για τα καθαρά κέρδη δεν είναι διαθέσιμα από την FFK.

Η ανάπτυξη των κεφαλαίων που διαθέτουν οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι από όλες τις πηγές για τη χρηματοδότηση επενδυτικών προγραμμάτων είναι κεφαλαιώδους σημασίας, όχι μόνο για τη δημιουργία κερδών αλλά και για την ανάπτυξη των ιδίων των Οίκων. Στο τέλος του 1987, η FFK διέθετε εκκρεμή δάνεια και επενδύσεις ύψους 84,5 δις τουρκικών λιρών, δηλ. περίπου 5 δις περισσότερα από αυτά της ABT. Η αύξηση, φαινόμενο του 1986, το πρώτο πλήρες έτος λειτουργίας, εμετριάσθη αρκετά το 1987 και ακόμα περισσότερο το 1988. Πράγματι, τα στοιχεία που έδωσε η FFK στο τέλος του Ιουνίου 1988 απεκάλυψαν ότι τα εκκρεμή δάνεια και επενδύσεις ανήρχοντο σε 110,8 δις, δηλ. μόνο 31% από το τέλος του 1987.

Αρκετά άνω του 90% των κεφαλαίων των ABT και FFK χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση του εμπορίου και είναι γνωστά ως επενδύσεις murabaha⁵⁶. Και οι δύο Οίκοι ορίζουν μία μέγιστη περίοδο αποπληρωμής 12-18 μηνών αλλά οι περισσότερες συμφωνίες χρηματοδότησεως εξοφλούνται στην πραγματικότητα εντός 6 μηνών. Στην Τουρκία υπάρχει μεγάλη ζήτηση για τέτοιες επενδύσεις, κάτι που δείχνει ότι ως μέθοδος αποκτήσεως κεφαλαίου είναι η οικονομικότερη από αυτές που προσφέρουν οι Τράπεζες με το riba. Το έτος 1987, η ABT παρείχε χρηματοδότηση για 1166 εμπορικά προγράμματα αξίας 110,0 δις λιρών. Αυτά ήσαν δύο φορές περισσότερα από αυτά που χρηματοδοτήθηκαν το 1986 και η αύξηση στην αξία της χρηματοδότησεως ήτο περίπου της τάξεως του 141%. Παρόλο που η FFK δεν δημοσιεύει τη σωρευτική αξία των συναλλαγών murabaha, ο ισολογισμός της δίνει την αξία των προγραμμάτων murabaha που εκκρεμούν στο τέλος κάθε χρόνου. Το σύνολο για το τέλος 1987 ήταν 82 δις τουρκικές λίρες κάτι που μάλλον δείχνει ότι για το σύνολο του έτους η αξία των προγραμμάτων murabaha υπερέβαινε αυτή της ABT.

Οι συναλλαγές murabaha κάλυπταν τόσο το εσωτερικό όσο και το εξωτερικό εμπόριο. Το 1987 και οι δύο χρηματοπιστωτικοί Οίκοι ασχολήθηκαν με την κοινοπραξία διαφορετικών διευκολύνσεων murabaha αξίας περίπου 50 εκατομμυρίων δολαρίων η κάθε μία για την εισαγωγή αργού πετρελαίου από την κρατική εταιρεία Turpras. Ο κάθε Οίκος είχε μερίδιο 5% στη διευκόλυνση που ερυθμίσθη από τα γραφεία τους στην Τζέντα και το Μπαχρέιν.

Οι χρηματοπιστωτικοί Οίκοι στοχεύουν στην μείωση της απασχολήσεώς τους σε αυτή τη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση ώστε να μετακινηθούν σταδιακά σε μεγαλύτερες επενδύσεις μεσο-μακροπρόθεσμων προγραμμάτων. Από αναφορές στις ετήσιες εκθέσεις τους φαίνεται καθαρά ότι οι χρηματοπιστωτικοί Οίκοι εκτιμούν ότι έχει δοθεί υπερβολική έμφαση στα

⁵⁶ Murabaha: Η ισλαμική τράπεζα αγοράζει, επ' ονόματί της, αγαθά που θέλει κάποιος εισαγωγέας ή έμπορος και του τα πουλά με μία συμφωνημένη επαύξηση. Η τεχνική αυτή χρησιμεύει στην εμπορική χρηματοδότηση αλλά επειδή η τράπεζα αποκτά στην ιδιοκτησία της αγαθά, και είναι έτσι αναγκασμένη να αγοράζει και να πουλά, το κέρδος της προέρχεται από μια πραγματική υπηρεσία που εμπεριέχει ένα ορισμένο –όμως πολύ μικρό- ρίσκο και έτσι θεωρείται νόμιμο. Η παροχή χρημάτων στον πελάτη με καθορισμένο επιτόκιο δεν θα ήταν νόμιμη.

Khouri, R.G. (1987), "Knotting a new network", ARAMCO World Magazine 38 (2), 18.

ευχερώς διακανονιζόμενα και άνευ ιδιαίτερου κινδύνου προγράμματα murabaha.

Το 1986, οι επενδύσεις εκτός murabaha της ABT κατελάμβαναν το 6% των συνολικών επενδύσεων και το 1987 το 9%. Στο τέλος του 1987 η επί τοις εκατό (%) αξία των εκκρεμών προγραμμάτων εκτός murabaha στην FFK ανήρχετο στο 3%, το αντίστοιχο για το 1986 ήτο της τάξεως του 13%, ενώ τα στοιχεία για το τέλος Ιουνίου 1988 δείχνουν περαιτέρω (μικροτέρα) μείωση.

Τα προγράμματα εκτός murabaha στην FFK περιλαμβάνουν εξ' ολοκλήρου musharaka ή προγράμματα συμμετοχής στα κέρδη και τις ζημιές. Η ABT ασχολείται επίσης με χρηματοδότηση ijara⁵⁷.

Η ABT προετοίμασε 49 προγράμματα συμμετοχής στα κέρδη και τις ζημιές το 1987 σε σύγκριση με τα 14 το 1986 και τα 3 μόνο το 1985. η συνολική αξία των προγραμμάτων PLS που χρηματοδοτήθηκαν το 1987 ανήρχετο σε 9,9 δις τουρκικές λίρες, δηλ. μία αύξηση της τάξεως του 234% περίπου από τα 3,00 δις του 1986 και η οποία αντιπροσωπεύει το 8% των συνολικών δανείων και επενδύσεων. Θεωρητικώς, στην Τουρκία, τα προγράμματα musharaka είναι μεσο-μακροπρόθεσμα, όμως τα προγράμματα συμμετοχής σε κέρδη και ζημιές σχετίζονται μόνο με βραχυπρόθεσμη εμπορική χρηματοδότηση. Αυτό είναι εμφανές στα στοιχεία του τέλους του οικονομικού έτους της FFK.

Το 1986 διέθετε προγράμματα musharaka αξίας 6,3 δις τουρκικών λιρών ενώ τα στοιχεία για το τέλος του 1987 ήταν μόλις 2,6 δις, δηλ. μία μείωση 3,7 δις τουρκικών λιρών.

Κανένας από τους Οίκους δεν έχει κανονίσει, έως τώρα, τις προκαταβολές του για τα mudaraba⁵⁸.

Παρόλο που οι ετήσιες εκθέσεις και των δύο χρηματοπιστωτικών οίκων δεν δημοσιεύουν πλήρεις λεπτομέρειες για το είδος χρηματοδότησεως, εμπορική ή εταιρική, βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη, φαίνεται ότι όλες οι επενδύσεις είναι βραχυπρόθεσμου χρηματοδότησεως κεφαλαίου κινήσεως ή βραχυπρόθεσμου εμπορικής χρηματοδότησεως. Μεσο-και μακροπρόθεσμες

⁵⁷ Ijara-Ijara Wa Iktina. "Αντίστοιχο του λήζινγκ και του δανείου με δόσεις ή της αγοραπωλησίας με δόσεις, πρακτική που αφορά εκατομμύρια οδηγούς κάθε χρόνο. Οι τεχνικές αυτές όπως εφαρμόζονται από τις ισλαμικές τράπεζες περιλαμβάνουν την προϋπόθεση ότι το αντικείμενο του λήζινγκ θα χρησιμοποιηθεί παραγωγικά και με τρόπους που επιτρέπονται από τον ισλαμικό νόμο". Οπ.π.

⁵⁸ Mudaraba: Μία ισλαμική τράπεζα δανείζει χρήματα σε έναν πελάτη για να χρηματοδοτήσει μία βιοτεχνία, για παράδειγμα. Για αντάλλαγμα η τράπεζα θα λαμβάνει ένα καθορισμένο ποσοστό από τα καθαρά κέρδη κάθε χρόνο για μια συγκεκριμένη περίοδο. Αυτή η διανομή των κερδών αποπληρώνει το πρώτο ποσό και παρέχει και στην τράπεζα ένα ποσό για να δώσει στους καταθέτες της. Εάν η βιοτεχνία χάσει χρήματα, η τράπεζα, οι καταθέτες της και οι δανειστές απορροφούν από κοινού τη ζημιά και θέτοντας σε πράξη το βασικό αξίωμα του Ισλάμ ότι οι προμηθευτές και οι χρήστες του κεφαλαίου θα πρέπει να μοιράζονται τα ρίσκα και τις ανταμοιβές. Οπ.π.

χρηματοδοτήσεις δεν παρέχονται στη βάση συμμετοχής αλλά στη βάση της *ijara* ή των συμβάσεων λήζινγκ.

Το 1987, η ABT άρχισε να χρηματοδοτεί μεσοπρόθεσμα προγράμματα μέσω λήζινγκ και εξεπλήρωσε 5 προγράμματα λήζινγκ αξίας μόλις άνω του 1 δις τουρκικών λιρών. Τα προγράμματα αφορούσαν το λήζινγκ υφαντουργικών μηχανών, αστικών λεωφορείων και υπολογιστών. Παρόλο που α αποπληρωμή θα γίνει σε τετραετή περίοδο, που είναι και το νόμιμο χρονικό διάστημα για τέτοια είδη, το μεγαλύτερο μέρος των αποπληρωμών θα πραγματοποιηθεί τα δύο πρώτα έτη της συμφωνίας. Στο τέλος της περιόδου λήζινγκ, ο πελάτη θα προβεί σε τελική αποπληρωμή και θα αποκτήσει την κυριότητα του είδους (ή των ειδών).

Στη Τουρκία, το λήζινγκ παρέχει ορισμένα φορολογικά πλεονεκτήματα σε αυτόν που σύνηψε τη συμφωνία, κάτι που όπως πιστεύουν οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι θα κάνει το λήζινγκ μια δημοφιλή μέθοδο χρηματοδότησης. Συνεπώς, η ABT αναμένει τη σημαντική αύξηση του χρηματοδοτικού λήζινγκ στα επόμενα χρόνια.

Τα στοιχεία που δείχνουν την κατανομή ανά τομείς των κεφαλαίων αποκαλύπτουν ότι οι δυο οίκοι δίνουν έμφαση σε διαφορετικούς τομείς. Το 1985, για παράδειγμα, η ABT επένδυσε περισσότερα κεφάλαια, 40,7% σε χημικά και πετροχημικά προγράμματα ενώ η FFK επένδυσε πολλά κεφάλαια στον αγροτικό τομέα. Το 1986, η ABT και η FFK επένδυσαν στον τομέα της μηχανολογίας και εξοπλισμών, 28,2% και 19,7% αντιστοίχως. Το 1987, οι δύο Οίκοι επένδυσαν κατά πολύ στον τομέα των χημικών και πετροχημικών, κυρίως λόγω της χρηματοδότησεως *murabaha* στις εισαγωγές πετρελαίου. Οι τομείς της υφαντουργίας και τω μετάλλων έλαβαν επίσης σημαντικά ποσά την περίοδο 1985-1987.

Η αναλογία χρήσεως κεφαλαίου που παρέχει μια ένδειξη για την έκταση των δανείων και επενδύσεων που πραγματοποιούνται από τα διαθέσιμα κεφάλαια, εξάγεται από τη διαίρεση του συνολικού ποσού δανείων και επενδύσεων με το συνολικό ποσό διαθέσιμων κεφαλαίων για αυτούς τους σκοπούς. Τα τελευταία περιλαμβάνουν όλες τις καταθέσεις εκτός από τους τρέχοντες λογαριασμούς, τα ολικό κεφάλαιο και το αποθεματικό. Οι τρέχοντες λογαριασμοί εξαιρούνται διότι μπορούν να αποσυρθούν όταν ζητηθεί αυτό και δεν έχουν μερίδιο από τα κέρδη. Όσο υψηλότερη η αναλογία, τόσο μεγαλύτερη η χρήση των κεφαλαίων που προκαλείται από τους λογαριασμούς καταθέσεων και το κεφάλαιο σε επενδυτικές δραστηριότητες.

Και οι δύο Οίκοι διαθέτουν υψηλή αναλογία χρήσεως για την περίοδο 1985-1987. σε γενικές γραμμές δεν αντιμετώπισαν προβλήματα χρησιμοποιώντας κεφάλαια σε τουρκικές λίρες ή ξένο νόμισμα καθώς υπήρχαν πολλές ευκαιρίες για χρηματοδότηση τοπικού εμπορίου και εισαγωγών-εξαγωγών. Η αναλογία της ABT ξεπέρασε το 100% το 1986 και 1987 κάτι που σημαίνει ότι ο Οίκος χρησιμοποίησε τα ποσά που έλαβε από τους τρέχοντες Λογαριασμούς στις επενδυτικές δραστηριότητές της. Όμως δεν υπάρχει κάτι το επιλήψιμο σε

αυτό αφού ο Οίκος συμμορφώνεται με το άρθρο 17 των κανόνων και κανονισμών της Υποδιευθύνσεως Δημοσίου Ταμείου και Εξωτερικού Εμπορίου που αφορά στη "χρήση κεφαλαίων σωρευμένων σε τρέχοντες λογαριασμούς".

Η FFK εκτός της χρηματοδότησεως σε άτομα και επιχειρήσεις προέβη και σε απευθείας επενδύσεις. Στο τέλος του 1987 κατείχε την πλειοψηφία των μετοχών σε δύο εταιρείες, την Faisal Foreign Trade and Marketing και την Faisal Real Estate Construction and Trading αξίας περίπου 1,3 δις τουρκικές λίρες. Επίσης κατείχε μερίδια 11% στην Kibris Faisal Islam Bankasi και την Kibris Faisal Islam Yatirim Sirketi (Ισλαμική Επενδυτική Εταιρεία Faisal της Κύπρου) αξίας 120 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών. Όμως το πρώτο μισό του 1988 πώλησε τρία μερίδια με κέρδος, για να συγκεντρώσει όλες τις δραστηριότητες της στην Τουρκία.

Έως σήμερα ο ρόλος των χρηματοπιστωτικών οίκων στην οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας έχει περιορισθεί κυρίως στην εμπορική χρηματοδότηση. Αποτελεί ελπίδα πολλών, τόσο στο εσωτερικό των Οίκων αλλά και στην ευρύτερη μουσουλμανική κοινότητα, ότι όσο αυξάνεται η τεχνική και διαχειριστική ικανότητα των χρηματοοικονομικών οίκων θα υπάρξει απομάκρυνση από τις δραστηριότητες εμπορικής χρηματοδότησεως και προσέγγιση μεγαλύτερων επενδύσεων σε μεσο-μακροπρόθεσμα προγράμματα mushraka και mudaraba. Κάτι που θα συμβάλλει περισσότερο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Τουρκίας.

3. Κέρδη και παράγοντες επηρεασμού αποδοτικότητας.

Από τις εργασίες των δύο οίκων, αυτές της ABT είναι πιο αποδοτικές όπως φαίνεται στον πίνακα 2. Η ABT πραγματοποίησε κέρδη προ φόρων 5,8 δις τουρκικές λίρες το 1987, μία αύξηση 23,6% από το αντίστοιχο του 1986, 4,6 δις. Η FFK κατέγραψε κέρδη προ φόρων 4,1 δις τουρκικές λίρες, μία αύξηση κατά 5,4% από το 2,6 δις του 1986. Μετά την πληρωμή εταιρικών και άλλων φόρων, το καθαρό κέρδος της ABT το 1987 ήταν 3,3 δις τουρκικές λίρες. Οι ετήσιες εκθέσεις της FFK δεν εμφανίζουν στοιχεία για τα καθαρά κέρδη.

Παρόλο που οι ονομαστικές αυτές αυξήσεις μπορεί να φαίνονται από πρώτη ματιά υψηλές, θα πρέπει να θυμίσουμε ότι ο πληθωρισμός στην Τουρκία το 1987 ήταν περίπου 35% και έτσι η ABT πραγματοποίησε αρνητικό ρυθμό αυξήσεως κερδών. Τα στοιχεία στο τέλος του Ιουνίου 1988 δείχνουν ότι και οι δύο Οίκοι είχαν κέρδη μόλις κάτω από 2,0 δις τουρκικές λίρες η κάθε μία κατά το πρώτο ήμισυ του 1988. Ένας ρυθμός που αν συνεχίζετο και κατά το δεύτερο ήμισυ θα οδηγούσε σε σημαντικές ονομαστικές και πραγματικές μειώσεις κερδών για το 1987.

Η κύρια αιτία για τα υψηλότερα απόδοση στο ενεργητικό της ABT, ίσως να οφείλεται στη σύνθεση των καταθέσεών της. Διαθέτει περισσότερες καταθέσεις σε λίρες από την FFK και φαίνεται ότι υπάρχουν μεγαλύτερες ευκαιρίες κέρδους για την ανάπτυξη των κεφαλαίων σε λίρες από την τοποθέτηση σε ξένο νόμισμα, κάτι που η FFK έχει σε μεγαλύτερο ποσοστό. Τα

περιθώρια που κέρδισαν για τα κεφάλαια σε λίρες είναι γενικά υψηλότερα από αυτά σε ξένο νόμισμα. Άλλες πιθανές αιτίες για την μεγαλύτερη αποδοτικότητα της ABT μπορεί να προέρχονται από την υψηλότερη χρήση κεφαλαίων, τη διάσπαση των επενδύσεων κατά τομείς, το είδος των επιχειρήσεων που χρηματοδοτεί ή απλώς η καλύτερη διαχείριση.

Η εκτεταμένη χρήση σύγχρονης τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένου και του δικτύου on-line για όλα τα υποκαταστήματά τους, επέτρεψε στους δύο χρηματοπιστωτικούς Οίκους να καταγράψουν μικτά κέρδη ανά υπάλληλο. Η FFK με 132 υπαλλήλους στο τέλος του 1987 είχε περίπου αναλογία 31.0 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών ανά υπάλληλο ενώ η ABT με λίγο περισσότερους από 100 υπαλλήλους ήταν πολύ πιο πάνω από 55,0 εκατομμύρια ανά υπάλληλο.

Κατόπιν υπολογισμού της φορολογίας και του προς μεταβίβαση στο αποθεματικό ποσού, το εναπομείναν κέρδος διανέμεται στους μετόχους ως μέρισμα. Η ABT ανακοινώνει το ποσό των μερισμάτων ενώ η FFK όχι. Τα μερίσματα της ABT ως % ποσοστό καλυφθέντος μετοχικού κεφαλαίου αυξήθηκε από 12% το 1985, σε 40% το 1986 και 1987. Τα κέρδη ανά μετοχή 100.000 τουρκικών λιρών το 1985, 1986 και 1987 ήταν αντιστοίχως 14.262, 52.227 και 53.542 τουρκικές λίρες. Τα μερίσματα των μετόχων ήταν έτσι λιγότερα από αυτά των καταθετών σε PLS.

Τα κέρδη που πραγματοποίησαν οι δύο αυτοί οργανισμοί φαίνεται ότι αντιμετώπισαν ισχυρό ανταγωνισμό για κεφάλαια στον χρηματοοικονομικό τομέα κάτι που οδήγησε στη μείωση των περιθωρίων κέρδους. Ο υψηλός πληθωρισμός έχει καταστήσει αρνητικές τις αποδόσεις σε όλες τις καταθέσεις στις συμβατικές τράπεζες και τους λογαριασμούς συμμετοχής, στα κέρδη και τις ζημιές των χρηματοπιστωτικών Οίκων. Αυτό, με τη σειρά του, οδήγησε το κοινό να επενδύσει σε ομόλογα του δημοσίου υψηλότερας αποδόσεως, σε χρυσό και γη. Έτσι τα κέρδη των χρηματοπιστωτικών Οίκων είναι πιθανόν να μείνουν χαμηλά για το ορατό μέλλον.

4. Ανταγωνισμός στον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Στην Τουρκία, όπου υπάρχει διπολικό χρηματοοικονομικό σύστημα, ο ανταγωνισμός είναι το κύριο ζήτημα μεταξύ των δύο χρηματοπιστωτικών οίκων και των περισσότερων από πενήντα συμβατικών τραπεζών που στηρίζονται στο riba.

Οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι ανταγωνίζονται μεταξύ τους αλλά και με τις συμβατικές τράπεζες και τους άλλους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς.

Η νομοθεσία τοποθετεί τους χρηματοπιστωτικούς Οίκους ξεχωριστά από τις εμπορικές Τράπεζες. Ο τρόπος λειτουργίας τους και τα χρηματοοικονομικά προϊόντα τους διαφέρουν από αυτά των συμβατικών Τραπεζών. Οι ετήσιοι δείκτες τους δεν περιλαμβάνονται στις εκθέσεις του Υπουργείου Οικονομικών

και της Κεντρικής Τραπέζης και στις στατιστικές που αναφέρονται στον χρηματοοικονομικό τομέα. Τα διάφορα ρυθμιστικά σώματα ασχολούνται διακριτικά με αυτούς. Αυτού του είδους η διακριτική παρουσία φαίνεται να αρμόζει στους ισλαμικούς αυτούς Οίκους οι οποίοι δεν επιθυμούν να προσελκύουν την προσοχή ή την κριτική άλλων, συμβατικών, χρηματοοικονομικών οργανισμών για αυτό που οι άλλοι θεωρούν ως ευνοϊκή μεταχείριση από κρατικής πλευράς.

Και οι δύο Οίκοι παρέχουν ιδίου εύρους υπηρεσίες και φαίνεται ότι και τα κέρδη που αποδίδουν στους λογαριασμούς συμμετοχής κερδών και ζημιών είναι παρόμοια. Οι αυστηροί νόμοι στη διαφήμιση περιορίζουν τις κινήσεις των Οίκων αυτών, μη επιτρέποντάς τους να προβούν σε θρησκευτικές αναφορές ή απευθείας συγκρίσεις μεταξύ τους ή με τις συμβατικές τράπεζες που στηρίζονται στο *riba*, για θέματα όπως, π.χ.: απόδοση στις καταθέσεις, αποτελεσματικότητα ή κερδοφορία. Οι πελάτες, ή οι πιθανοί πελάτες, μπορούν μόνοι τους να αξιολογήσουν από τις “μονάδες αξίας” που ανακοινώνονται κάθε εβδομάδα, το ποσοστό αποδόσεως των κεφαλαίων PLS σε κάθε χρηματοπιστωτικό Οίκο. Όμως, φαίνεται απίθανο να συμβαίνει κάτι τέτοιο. Μία σύγκριση μπορεί, έτσι, να γίνει με τα επιτόκια που προσφέρουν οι τράπεζες με *riba* στους καταθέτες και τα οποία ορίζονται από την Κεντρική Τράπεζα και διαφημίζονται ευρέως.

Παρόλο που και οι δύο Οίκοι ανταγωνίζονται για τα ίδια κεφάλαια, δεν φαίνεται να υπάρχει φανερός ανταγωνισμός τιμών. Όταν αποφασίζονται ζητήματα όπως η επαύξηση του *mudabaha*, οι δύο Οίκοι λαμβάνουν υπόψη τους πολλούς παράγοντες και έτσι είναι δύσκολο να γίνει απευθείας σύγκριση των δύο.

Οι αποδόσεις στις καταθέσεις PLS σε λίρες κάτω από ένα έτος παραμένουν υψηλότερες από τις αποδόσεις καταθέσεων με ίδιους όρους στις τράπεζες που στηρίζονται στο *riba*. Όμως και οι δύο χρηματοπιστωτικοί Οίκοι γνωρίζουν καλά ότι οι συμμετοχικές καταθέσεις τους ενός έτους προσφέρουν σήμερα μικρότερα απόδοση από ίδιες καταθέσεις σε συμβατικές Τράπεζες. Τα κέρδη που μοιράζονται σε συμμετοχικούς λογαριασμούς σε ξένο νόμισμα αντικατοπτρίζουν κατά πολύ τα επιτόκια που δίνουν οι Τράπεζες με *riba*.

Για πολλούς μουσουλμάνους, παρόλα αυτά, οι αποδόσεις που προσφέρουν οι χρηματοοικονομικοί οίκοι είναι δευτερευούσης σημασίας. Η μεγάλη σημασία που έχουν αυτοί οι οργανισμοί είναι ότι μπορεί κάποιος να διεξάγει χρηματοπιστωτικές συναλλαγές με βάση τις ισλαμικές αξίες αποφεύγοντας το *riba*. Ως τέτοιοι δεν ανταγωνίζονται ευθέως για καταθέσεις αλλά αντιπροσωπεύουν μια εναλλακτική λύση ως προς τις συμβατικές τράπεζες όπου ισχύει το *riba*. παρά το γεγονός ότι το μερίδιο της αγοράς που έχουν καταλάβει οι δύο χρηματοπιστωτικοί Οίκοι αυξάνει σταθερά, φαίνεται ότι αυτό είναι αποτέλεσμα του ότι τα προϊόντα τους απευθύνονται σε πιστούς και δεν είναι αποτέλεσμα ανταγωνισμού με τις συμβατικές τράπεζες. Οι χρηματοπιστωτικοί Οίκοι είναι αναγκασμένοι να δρουν συνετά για να διασφαλίσουν την αφοσίωση του πελάτη και να διατηρήσουν την καλή τους

πίστη. Η επιδίωξη αυξήσεως των κερδών τους βασίζεται στην ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών και όχι στη φθορά των τραπεζών που στηρίζονται στο riba για την απόκτηση μεγαλύτερου μεριδίου στην αγορά.

Συνολικά, οι ισλαμικοί χρηματοπιστωτικοί Οίκοι έδειξαν ότι μπορούν να λειτουργήσουν επιτυχώς στο πλαίσιο μιας άκρως ανταγωνιστικής χρηματοπιστωτικής αγοράς.

Βεβαίως, πολλές παραδοσιακές τράπεζες, τουρκικές αλλά και ξένες διαμαρτυρήθηκαν εναντίον του "ισλαμικού ανταγωνισμού". Η Ένωση Τουρκικών Τραπεζών (BAT) η οποία συμφώνως τω Νόμω (N. 57/1985) είναι εξουσιοδοτημένη από το κράτος «να λαμβάνει κάθε απαραίτητο μέτρο ώστε να ακυρώνει κάθε απόπειρα αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ Τραπεζών»⁵⁹ δεν ηρωτήθη και κατέθεσε προσφυγή κατά των «παρανόμων προνομίων των ισλαμικών αυτών τραπεζικών ιδρυμάτων».

Το παράδειγμα της Al-Baraka και της FFI άλλωστε, είναι χαρακτηριστικά για να καταδειχθεί η προνομιακή μεταχείριση που επεφύλαξε το κράτος επί Οζάλ, στα ιδρύματα αυτά.

Πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι το Al-Baraka Turk Private Institution αποτελεί συνεταιρισμό του διεθνούς Ομίλου των οικογενειών Οζάλ και Τόμπας (βλ. σχ. 2). Έτσι γίνεται απολύτως κατανοητό το γιατί μόλις οι ανωτέρω τράπεζες άνοιξαν τις πύλες τους, ένα κυβερνητικό διάταγμα τις απήλλαξε από την υποχρέωση να προσαρμοσθούν στον σχετικό τραπεζικό νόμο σε ό,τι αφορά στα αποθεματικά τους αλλά και στις υποχρεώσεις τους στον τομέα των τηλεοπτικών διαφημίσεων.

Η επιτυχία στην απορρόφηση ισλαμικών καταθέσεων και η εν γένει σημαντική κερδοφορία τους έκανε την τουρκική και δημόσια Vakiflar Bankasi να συνεργασθεί με την Kuwait Finance House (K.F.H.) και να δημιουργήσουν το 1989 ένα τρίτο ισλαμικό χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, την Kuvayt Turk Enkaf Finans Kurumu (Τουρκο-κουβεινικό Χρηματοπιστωτικό Ίδρυμα) του οποίου ο Διοικητής απέβλεπε στην απορρόφηση του 60-70% των ισλαμικών καταθέσεων της χώρας.

Δεν σημείωσαν όμως οι τράπεζες αυτές, τις ίδιες επιτυχίες, και στον τομέα της χρηματοδοτήσεως του εξωτερικού εμπορίου, παρά τα ειδικά προνόμια τα οποία απολάμβαναν και παρά την διατυπωθείσα επιθυμία του τ. Προέδρου Οζάλ. Το 1988, ο μέσος όρος των εισοδημάτων των ενεργητικών των εμπορικών Τραπεζών του δημοσίου και ιδιωτικού τομέως ήταν της τάξεως του 2,3% και 3%, αντιστοίχως. Μεταξύ των τραπεζικών Ομίλων και των Τραπεζών που επιχειρούσαν σε αυτόν τον χώρο, μόνο ο ισλαμικός τραπεζικός τομέας ευρίσκετο κάτω από αυτό το ποσοστό αλλά και κάτω από τον μεσανατολικό μέσο όρο, για να μην αναφερθούμε για τον αντίστοιχο μέσο όρο των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. από πλευράς, τώρα του διεθνούς ισλαμικού τραπεζικού

⁵⁹ Kandiler, R., *Banka Hukuku ve Bankalar Kanunumuzun Baslica Hukumleri*, Κων/πολη, 1986.

παράγοντος και των δραστηριοτήτων του στην Τουρκία, έχουμε την περίπτωση της I.D.B./B.I.D. (Islamic Development Bank) η οποία εδρεύει στην Τζένατ, ιδρύθηκε το 1974, πρόκειται για ένα κονσόρτιουμ το οποίο συγκεντρώνει ιδρύματα από τα περισσότερα κράτη-μέλη του Οργανισμού Ισλαμικής Διασκέψεως, αποτελεί διακυβερνητικό θεσμό και διαχειρίζεται ένα σεβαστό ποσό πετροδολαρίων. Τα κεφάλαιά της, με στοιχεία του 1988, ανήρχοντο στο ύψος των U.S. \$ 2,4 δις. οι κυριότεροι μέτοχοί της είναι η Σ. Αραβία (26%), η Λιβύη (16%), τα Η.Α.Ε. (14%), το Κουβέιτ (13%) και άλλα ισλαμικά κράτη που στο σύνολό τους διαθέτουν το υπόλοιπο 31% των μετοχών.

Θερμός υποστηρικτής της I.D.B./B.I.D. είναι ο Abdoul Rahman Tounkou, Γενικός Γραμματέας της Διασκέψεως των Υπουργών Εξωτερικών των ισλαμικών χωρών, ο οποίος και κατάφερε να επιτύχει την υποστήριξη του Βασιλέως Φευζάλ και του μεγαλύτερου μέρους των πετρελαιο-εξαγωγικών χωρών που επένδυσαν στην I.D.B. το σημαντικό ποσό των δύο δις ισλαμικών δηναρίων κατά το έτος 1974. Βασικός σκοπός της I.D.B. είναι η "αφύπνιση του Ισλάμ" και, κατ' αυτήν την έννοια, προβλίνει σε διαρκείς χρηματοδοτήσεις "πολιτιστικών" και θρησκευτικών προγραμμάτων σε όλο τον πλανήτη. Έγκυρες πηγές εκτιμούν ότι μέσω της I.D.B. η Σ. Αραβία διοχέτευσε στο χρονικό διάστημα από το 1973 έως το 1990, περισσότερα από U.S. \$ 22 δις για την κατασκευή τεμενών και πολιτιστικών κέντρων, όπως επίσης και για τη χρηματοδότηση πολυάριθμων ισλαμικών οργανώσεων. Αρχικώς στην I.D.B. συμμετείχαν είκοσι δύο ισλαμικά κράτη ενώ σήμερα συμμετέχουν σαράντα τέσσερα.

Ο παραπάνω ισλαμικός κολοσσός χρηματοδοτεί και ένα τμήμα των τουρκικών εισαγωγών της τάξεως των U.S. \$ 50-60 εκατ. επί συνολικού ποσού της τάξεως των U.S. \$ 2-3 δις⁶⁰. Πρέπει επίσης να αναφερθούμε και σε μία άλλη ισλαμική τράπεζα η οποία είχε και το χαρακτήρα του "εκπαιδευτηρίου" σε ό,τι αφορούσε στα ισλαμικά τραπεζικά ζητήματα. Πρόκειται για την Faysal Islamic Bank of Cyprus (F.I.B.C.) η οποία βρίσκεται στον κατερχόμενο από τους Τούρκους τομέα της Λευκωσίας και ιδρύθηκε από τον πατέρα της ιδέας της ισλαμικής Τραπεζής τον καιρό του Νάσερ, τον Αιγύπτιο Ahmad al-Najjar με σκοπό «την αναζωογόνηση και την ενεργοποίηση της αναπτύξεως του ιδιωτικού τομέως σε αγροτικό περιβάλλον»⁶¹.

Ο Δρ. Al-Najjar, από κοινού με τον Πρίγκιπα Φευζάλ, (ο οποίος φρόντιζε για την προώθηση της αναπτύξεως του θεσμού τις ισλαμικής Τράπεζας μέσω της International Association of Islamic Banks (I.A.I.B.⁶²) με έδρα στο Κάιρο),

⁶⁰ Βλ. Trentieme rapport annuel 1408 AH (1987-88), Islamic Development Bank, σ.σ. 99, 129, 204, 271. Επίσης Onzieme rapport annuel, σ. 87.

⁶¹ Πρβλ. Nienhaus, Volker., "Notes on the Background, Achievements and Problems of Islamic Banks", United Nations Industrial Development Organization, Vienne, 16-20 June 1986, σ. 10.

⁶² Ο σημαντικότερος ρόλος της I.A.I.B. και των οργάνων της έχει αναγνωρισθεί και από την Οργάνωση Ισλαμικής Διασκέψεως (O.I.C.), η οποία θεωρεί απολύτως απαραίτητη την εξάπλωση των ισλαμικών χρηματοπιστωτικών και επενδυτικών δραστηριοτήτων σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες, εφόσον το ισλαμικό οικονομικό σύστημα θα κληθεί να διαδραματίσει

προσάρτησε ένα κέντρο τραπεζικής εκπαίδευσης στην F.I.B.C., το “Διεθνές Ισλαμικό Τραπεζικό και Οικονομικό Ινστιτούτο”⁶³ πείθοντας τον Πρίγκιπα να χρηματοδοτήσει ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης στελεχών στα ισλαμικά τραπεζικά οικονομικά.

Έτσι, τον Οκτώβριο του 1982, η Ισλαμική Τράπεζα Κύπρου άρχισε τις εργασίες της με μεγάλονοα σχέδια. Θέλησε να αποτελέσει Τράπεζα-υπόδειγμα για τους σπουδαστές που θα συμμετείχαν στα επιμορφωτικά της σεμινάρια εφαρμογών και να τους βοηθά να βρίσκουν λύσεις σε σημαντικό αριθμό ζητημάτων τα οποία αντιμετωπίζει το ισλαμικό τραπεζικό σύστημα. Το Ινστιτούτο δίδασκε την ανάγκη θεσμοθετήσεως ειδικών παραρτημάτων ελέγχου εντός των Κεντρικών Τραπεζών, τα οποία θα επιβλέπουν τις δραστηριότητες των ισλαμικών τραπεζών και τις νέες μεθόδους χρηματοδότησεως, τη φορολογική επεξεργασία των “εκ συμμετοχής” εισοδημάτων τα οποία δύνανται-για φορολογικούς λόγους- να εξομοιωθούν με τα από τόκους προερχόμενα εισοδήματα, το ανώτατο ποσό ιδίων κεφαλαίων των ισλαμικών τραπεζών, τους συντελεστές υποχρεωτικών αποθεματικών, τη δημιουργία αποθεματικών, τις δέουσες σχέσεις μεταξύ του κεφαλαίου, των αποθεματικών και του συνόλου του ισολογισμού, κ.τ.λ.

Δυστυχώς, όμως, για το Ινστιτούτο, η έλλειψη σπουδαστών οδήγησε στην αναστολή των εργασιών του ινστιτούτου, εν έτει 1984. η Ισλαμική Τράπεζα Κύπρου, όμως, δεν είχε την ίδια τύχη. Συμμετείχε σε μεγάλο αριθμό σοβαρών επιχειρήσεων του ομίλου της I.A.I.B. Ενώ, όμως δεν είχε δηλώσει καθόλου καθαρό κέρδος μέχρι το 1984, εδήλωσε περιουσία της τάξεως των U.S. \$ 21 εκατ. εν έτει 1984⁶⁴. Εκείνο που θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ήτο είτε ότι επρόκειτο περί πλαστής εκθέσεως ισολογισμού, είτε ότι είχαν συνυπολογίσει κατά λάθος την περιουσία του Ινστιτούτου με αυτήν της Ισλαμικής Τραπεζής Κύπρου. Και αυτό διότι, συμφώνως προς τα στοιχεία του 1986 η περιουσία της F.I.B.C. “εσυρικνώθη” σε U.S. \$ 1,6 εκατ. Σαν να μην έφθανε αυτό, ο Πρίγκιψ Φευζάλ, επώλησε αιφνιδίως τις μετοχές του, ένα μήνα πριν τη δημοσίευση των νέων αποτελεσμάτων χρήσεως, την Άνοιξη του 1988⁶⁵. Η “εμπορική” αξία αυτών των μετοχών έφτασε στο τριπλάσιο σχεδόν και πάνω

σπουδαιότατο ρόλο στη μελλοντική πολιτική, θρησκευτική και πολιτιστική ενότητα στην οποία θα οδηγήσει η αυστηρή εφαρμογή της Shari'a από τους πιστούς. Ο ειδικός της ισλαμικής οικονομίας Dr Kander αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η «εξέλιξη του fiqh και της Shari'a όπως και η εφαρμογή τους, δίνουν μια χωροχρονική εικόνα της κοινωνίας, είτε πρόκειται για περιόδους αναγεννήσεως και ευημερίας, είτε για περιόδους παρακμής και υφέσεως». (βλ. Parigi, S. Des Banques Islamiques, Ramsay, Paris, 1989).

⁶³ Δημιούργημα της I.A.I.B. το 1981. Το πρώτο Διεθνές Ισλαμικό Τραπεζικό και Οικονομικό Ινστιτούτο, έχει ως σκοπό τη δημιουργία και την επιμόρφωση ειδικευμένου προσωπικού στα αρχικά επίπεδα της δομής του ισλαμικού τραπεζικού συστήματος. Επικεφαλής αυτού του Ινστιτούτου βρίσκονται εικοσιμία προσωπικότητες του μουσουλμανικού κόσμου, τέσσερις ισλαμικές οργανώσεις και ιδρύματα και δώδεκα πανεπιστήμια. Το Ανώτατο Θρησκευτικό Συμβούλιο της Σ. Αραβίας, η Ισλαμική Γραμματεία, το Ισλαμικό Συμβούλιο Ευρώπης και το Ισλαμικό Κέντρο Επιστημονικών Μελετών μετέχουν ως παρατηρητές. Το Ινστιτούτο αυτό έχει ως έδρα την τουρκοκρατούμενη ζώνη της Λευκωσίας, στην Κύπρο.

⁶⁴ Βλ. Al-Ahram al-Iqtisadi, no 930, 1986, σ.σ. 52-55.

⁶⁵ Βλ. Roz el-Yusef, 6 Μαρτίου 1989, σ. 16.

της λογιστικής τους αξίας, για λόγους που ο Πρίγκηψ δεν μπορούσε εύκολα να αποδεχθεί.

Εν συντομία, τα πράγματα είχαν ως εξής: λαθρέμποροι αιγυπτιακού συναλλάγματος εισεχώρησαν στο κεφάλαιο της Τραπέζης με την ελπίδα να επαναποκτήσουν το χαμένο κύρος των σπιλωθεισών, στις υπηρεσίες διώξεως οικονομικού εγκλήματος, ισλαμικών τους εταιρειών. Ήλπιζαν, εν πολλοίς, μέσω της F.I.B.C. να επιτύχουν την ένταξη των "Ισλαμικών Εταιρειών Επενδύσεων" που κατείχαν στον Όμιλο της I.A.I.B. του οποίου ο Γενικός Γραμματέας ήταν ο Δρ. Najjar, ο γνωστός ιδρυτής της "Φευζάλ-Ισλαμικής Τραπέζης Κύπρου" (F.I.B.C.).

Μερικά παραδείγματα ακολουθούν αμέσως παρακάτω.

α) Το 1985, κατά την περίοδο της ακμής της χρηματο-επενδυτικής ισλαμικής εταιρείας Al-Rayan στο Κάιρο (της μεγαλύτερης ισλαμικής εταιρείας χρηματο-επενδυτικών δραστηριοτήτων που ιδρύθηκε στην Αίγυπτο το 1982-85) ο Fathi Toufiq Abdul Fattah, ιδρυτής της και Γενικός της Γραμματέας, προσεφέρθη να αγοράσει το σύνολο του πακέτου των μεριδίων της F.I.B.C. Βεβαίως, η διοίκηση της F.I.B.C., του επώλησε μόνο το 18% του πακέτου. Οι βλέψεις του Fattah εκδηλώθηκαν αμέσως μετά την κτήση αυτού του πακέτου: υπέβαλλε αυτοστιγμεί υποψηφιότητα για να γίνει δεκτός στην έγκριτη και έγκυρη I.A.I.B. Δυστυχώς γι' αυτόν, όμως, δεν το κατάφερε.

β) Κάποιος "Σείχης" Mohieddin Hilal ιδρυτής μιας εταιρείας "Ισλαμικών Επενδύσεων" προσπάθησε να εξαγοράσει μερίδια της F.I.B.C. έναντι του ποσού των U.S. \$ 340.000 αλλά η π[προσφορά του δεν έγινε δεκτή από τον Πρίγκηπα Φευζάλ⁶⁶.

Η υπόθεση όμως δεν σταματά εδώ. Διαρκούντος του θέρους του 1988, όταν η αιγυπτιακή κυβέρνηση έλαβε αυστηρά μέτρα εναντίον των παρατηρηθέντων φαινομένων της μη χρηστής διοικήσεως των ισλαμικών αυτών εταιρειών, δύο άραβες αδελφοί από το Μπαχρέιν, μέτοχοι και αυτοί, απέσπασαν την Τράπεζα από τα χέρια του Al-Najjar. Ο δόκτωρ αγωνίστηκε σκληρά για να το αποφύγει, αλλά οι δύο αδελφοί, έχοντας ιδιοποιηθεί τις μετοχές της Al-Rayan και όντας ήδη κάτοχοι του 25% του συνολικού πακέτου της Τραπέζης κατάφεραν να τον εξωπετάξουν από την Διοίκησή της. Ο Najjar άσκησε τότε ένδικο μέσα, αφενός μεν στο κατεχόμενο από τους Τούρκους τμήμα της Κύπρου και αφετέρου στο Κάιρο με την κατηγορία ότι οι δύο αδελφοί δεν κατείχαν νομίμως το πακέτο των μετοχών της AL-Rayan και, παραλλήλως, ξεκινά μια μεγάλη εκστρατεία δια του τύπου εναντίον των δύο αδελφών, βασιζόμενος στο γεγονός ότι χιλιάδες μέτοχοι ανέμεναν ασμενώς την τύχη της περιουσίας της AL-Rayan. Ο Najjar απέδειξε, τελικά, ότι οι μετοχές που κατείχαν οι δύο αδελφοί απεκτήθησαν με παράνομη εντολή, διότι ο μεν ένας εκ των αδελφών είχε αποβιώσει ο δε άλλος ευρίσκετο στην φυλακή. Επίσης, απέδειξε, ότι οι

⁶⁶ Βλ. Roz el-Yusef, 13 Μαρτίου 1989, σ. 14.

μετοχές αυτές άξιζαν πολύ περισσότερο από ότι τις είχαν πληρώσει οι δυο αδελφοί.

Ακόμη, ο Najjar, έκανε και μια σημαντική αποκάλυψη: είπε πως «αυτή η Τράπεζα της οποίας τα πλοκάμια είναι διεσπαρμένα σε ολόκληρο τον κόσμο μέσω του Ομίλου της Dar al-Maal al Islami που χρηματοδοτεί εταιρείες στο Μπαχρέιν, στην Αίγυπτο, στη Γουινέα, στο Τζέρσευ, στο Λουξεμβούργο, στο Νίγηρα, στο Πακιστάν, στο Κατάρ, στη Σ. Αραβία, στη Σενεγάλη, στο Σουδάν, στην Ελβετία, στην Τουρκία, στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, αλλά της οποίας η έδρα ευρίσκετο σε μία χώρα μη αναγνωρισμένη από τον Ο.Η.Ε. μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικότατο ρόλο στον τομέα του “ξεπλύματος χρημάτων” από λαθρεμπόριο όπλων και ναρκωτικών»⁶⁷.

Η Daar al-Maal al-Islami, ήταν η κεφαλή του πρώτου κλάδου των ισλαμικών τραπεζικών τραστ, αποτελεί τον κεντρικό οργανισμό για πενήντα πέντε ισλαμικές θυγατρικές τράπεζες, εδρεύει στη Γενεύη και ιδρύθηκε από τον Πρίγκιπα Φευζάλ το 1981.

Πέντε θυγατρικές του είναι αυτές που ίδρυσαν και το Faisal Financial Institution⁶⁸ στην Τουρκία. Αυτές είναι οι εξής: Maasaraf Faisal al-Islami του Μπαχρέιν, Daar al-Maal Islami Trust, Faisal Islamic Bank Of Egypt, Faisal Islamic Bank Of Sudan, Islami Tekaful Association. Επικεφαλής του τραστ ευρίσκονται 12 Σαουδαράβες πρίγκιπες και οι αρχηγοί των κυβερνήσεων του Μπαχρέιν, της Αιγύπτου, της Γουινέας, του Κουβέιτ, του Πακιστάν, της Μαλαισίας, του Κατάρ, του Σουδάν και των Η.Α.Ε.

Μετά την απορρόφηση της Islamic Investment Company (πλέον των U.S. \$ 63 εκατ.), ο Φευζάλ συγκέντρωσε ακόμη U.S. \$ 163 εκατ. μέσω μίας και μόνης ιδιωτικής εγγραφής και κάνοντας χρήση της τραπεζικής νομοθεσίας του “φορολογικού παραδείσου” των Μπαχάμας, καταχωρεί την D.M.I. στα διεθνή τραστ, με έδρα τη Γενεύη

Η D.M.I. διαθέτει και ένα Συμβούλιο Θρησκευτικής Εποπτείας, αποτελούμενο από διάσημους νομοδιδασκάλους του Ισλάμ και διευθύνονται από το Μεγάλο Μουφτή της Αιγύπτου Muhammad Kater Muhammad. Αυτός αποφασίζει για κάθε νέο είδος χρηματοοικονομικής λειτουργίας του τραστ. Ο ευρύτερος ρόλος, άλλωστε, του Συμβουλίου είναι να αποκλείει εξαρχής οποιαδήποτε χρηματοοικονομική ή τραπεζική λειτουργία από τις θυγατρικές του τραστ, οι οποίες αντίκεινται στη Σαρία.

Η D.M.I. διαθέτει σήμερα 15.000, περίπου, μετόχους. Το ιδρυτικό της κεφάλαιο ανέρχεται σε 750 εκατ. ισλαμικά δηνάρια. Για το σχηματισμό του, ενεγράφησαν όλα σχεδόν τα ισλαμικά κράτη και της Τουρκίας

⁶⁷ Βλ. Roz el-Yusef, 20 Μαρτίου 1989, σ. 24.

⁶⁸ Το F.F.I. έδωσε άτοκα δάνεια στις επιχειρήσεις του Οζάλ και είχε δεσμούς με την Vakiflar Bankasi που είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση των ιστορικών και οθωμανικών μνημείων στην Τουρκία.

συμπεριλαμβανομένης, με εξαίρεση, όμως, του Ιράν. Το 70% των κεφαλαίων της D.M.I. κρατείται από τη Σ. Αραβία. Η ρευστότητα σε καταθέσεις που συγκέντρωνε μέχρι το 1989, ανήρχετο σε U.S. \$ 1,8 δις.

Βλέποντας, λοιπόν, το κύρος του ιδρύματος και το μέγεθος των συμφερόντων που ενεπλέκοντο, μετά από όλα τα παραπάνω, δεν εκπλήσσεται κανείς με την επιθυμία του Πρίγκιπα να διακόψει κάθε σχέση με τον ως άνω Οίκο των “κεφαλαίων του Αλλάχ”!

Τί προκύπτει, όμως, από όλα τα προαναφερθέντα σχετικά με τις εκτροπές αυτές του ισλαμικού τραπεζικού συστήματος; Προκύπτει αβιάστως, ότι ούτε αυτό, όπως άλλωστε και το αντίστοιχο του δυτικό σύστημα, δεν αποκλείει τις χρηματοοικονομικές ατασθαλίες οι οποίες, καταλήγοντας στο εμπόριο όπλων και ναρκωτικών, (βλ. ατύχημα Σουζουρλούκ) καταλήγουν σε πλάγιες ή ευθείες αναμίξεις της πολιτικής με τον υπόκοσμο, μεσολαβούντων “αξιοπρεπών” και κυρίως “ευλαβών” χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Και, παρά το γεγονός, ότι από οικονομικής απόψεως, το φαινόμενο του ισλαμικού κεφαλαίου είναι μάλλον περιθωριακό στην Τουρκία, η πολιτική ισχύς η οποία μπορεί να εκπηγάσει από αυτά τα χρηματοπιστωτικά δίκτυα, είναι κάθε άλλο παρά αμελητέα. Τις διαπλοκές αυτές, θα εξετάσουμε αμέσως παρακάτω.